

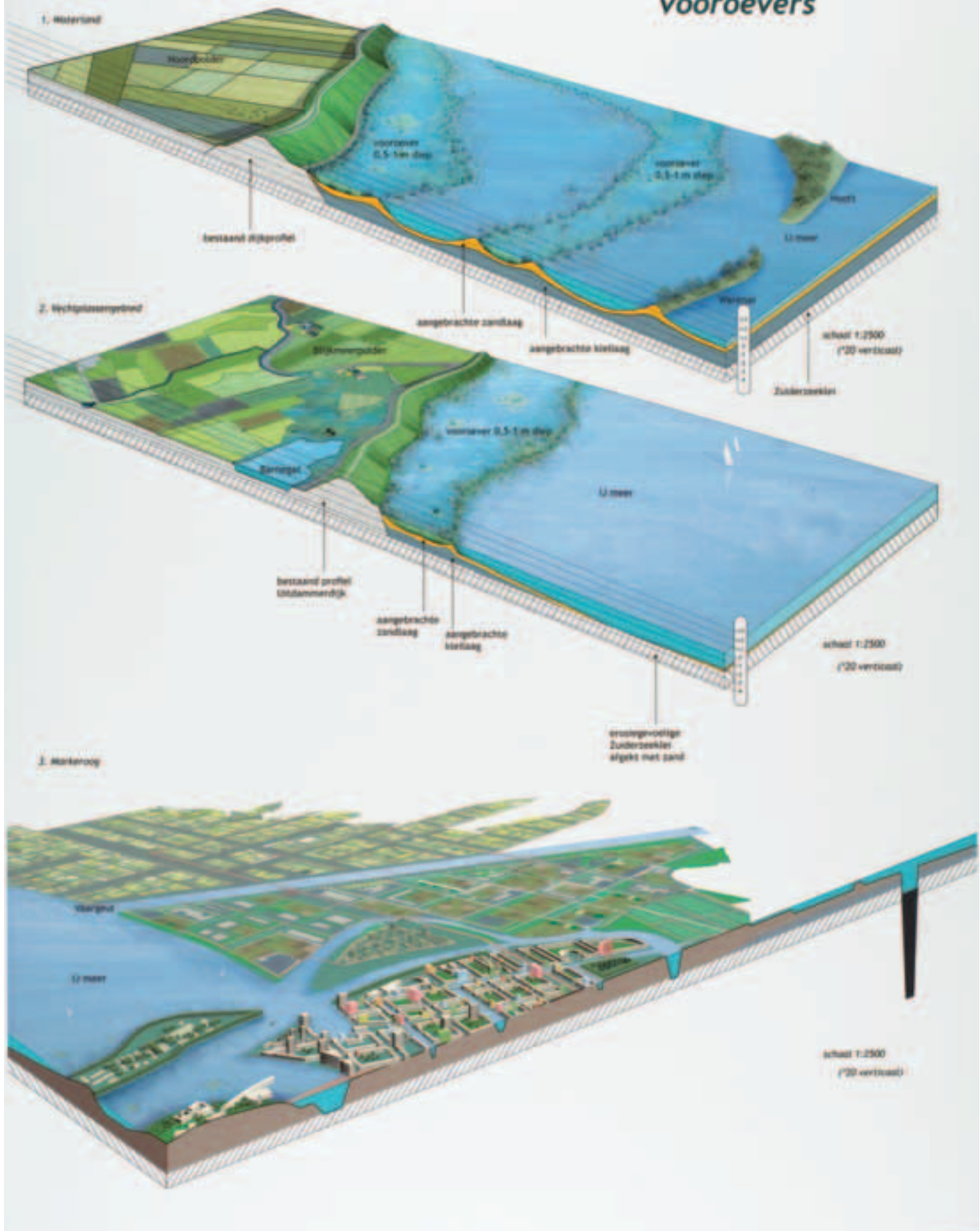
4] Tegen de stroom in!

XI

vooroevers

Markeroog (eerste prijs)

Deze even betoverende als ogenschijnlijk controversiële inzending blijkt bij nadere bestudering een zeer compleet ambitieus toekomstperspectief voor de regio te bieden. De jury herkent er een verdere uitwerking in van ideeën die ook tijdens de Waterbiënnale van 2005 boven kwamen drijven.

Het IJmeer is in 'Markeroog' een groot, binnenstedelijk meer geworden. Het is groot genoeg om ecologisch te functioneren zelfs als een deel van de oevers verstedelijkt wordt. Op een volgens de jury indrukwekkende manier ontstaat zo een gesloten metropolitaan landschap met het IJmeer als binnenmeer.

Ook de configuratie van het stadsgewest die 'Markeroog' oplevert bevalt de jury: Almere en Amsterdam die zich ieder op hun eigen manier ontwikkelen met daartussenin een open zone die bestaat uit Waterland, het IJmeer en de Vechtplassen. De inzenders kiezen er namelijk voor het IJmeer als een natuurlijke en centrale open ruimte tussen Waterland en het Vechtgebied. Zo kan het IJmeer volgens de inzenders gaan functioneren als een Blauw Hart en als 'het mentale midden voor de regio'.

Aan de westzijde van de reeks

Waterland-IJmeer-Vechtgebied ligt in de visie van 'Markeroog' de urbane kant van de polaire IJmeerstad. De andere pool ligt ten oosten en bestaat uit de suburbane milieus van Almere en het Gooi.

Nieuw onderdeel van deze suburbane pool is een 'plaat' met daarop een nieuw woongebied gecombineerd met een lagune tussen het IJmeer en het Markermeer. Dit nieuwe land zorgt voor een compartimentering van IJmeer en Markermeer. Hierdoor kan het water van het IJmeer helderder worden en kan de ecologische ontwikkeling ervan op gang komen.

Het IJmeer krijgt door die compartimentering hetzelfde peilregime als het Amsterdam-Rijnkanaal en het Noordzeekanaal. Dat is bijzonder aantrekkelijk voor de recreatievaart, omdat de Oranjesluizen dan geen obstakel meer vormen.

De doorsteek van Almere naar Waterland met wonen en 'datsja's' spreekt aan. Het plan maakt nieuwsgierig hoe aan de noordkant van Amsterdam voor werkgelegenheid kan worden gezorgd.

Concentratie van de verstedelijkingsopgave op een nieuw te creëren 'oog' met 60.000 woningen en op de Noordelijke IJoevers met 40.000 woningen, is een interes-

sant idee en ontlast de regio elders van verstedelijkingsdruk. De tweede fase van IJburg blijft achterwege en de Bloemendalerpolder blijft onbebouwd.

Naar de voorgestelde woonmilieus is volgens de jury zeker grote vraag. Op het 'oog' zijn twee verschillende woonmilieus voorzien. Ten eerste de vernieuwende suburbane woonmilieus die aansluiten bij de kracht van Almere: het imago van suburbia. Ten tweede een hoogstedelijke deel, dat zodanig afwijkt van wat in de regio gangbaar is, dat het goed in de markt zal liggen. De referentie voor dit deel, 'Stockholm' tegen de dijk van Flevoland, is volgens de jury goed gekozen.

'Markeroog' biedt ook zicht op een oplossing voor de slibproblematiek van het Markermeer. Het slib wordt gevangen in grote diepe 'bekkens' op de bodem van het meer en vervolgens getransporteerd en aangewend voor de aanleg van de nieuwe lagune. Aan de zijde van de westelijke kust wordt de venige bodem afgedekt met een golvende zandlaag. De jury vindt dit een elegante oplossing waar de beheerders van het gebied zeker hun voordeel mee kunnen doen. De luwe en ondiepe vooroeverzone is een eldorado voor waterplanten. Deze vooroeverversterkingen maken wellicht de versterking van de historische Zuiderzeedijken overbodig. Dat is een belangrijke winst voor het behoud van de identiteit van dit cultuurhistorisch waardevolle landschap. Gelijk wordt met deze vooroeverversterkingen het probleem van kruiend ijs verholpen.

Er is wel enige twijfel aan de effectiviteit van de voorgestelde slibvangen. Die oplossing draagt weliswaar bij aan de vermindering van het slibprobleem, maar is waarschijnlijk te kleinschalig.

De vakjury heeft de cijfers bestudeerd van de grondstromen van klei en zand, die de inzenders in hun essay vermelden. De tabel vertelt het verhaal van een omvangrijke operatie, die financieel globaal genomen evenwel niet onmogelijk lijkt.

De Noord-Zuidmetrolijn vanuit Amsterdam doet een halfrondje IJmeer, en haakt in Almere aan op het spoor. Dat is een creatieve oplossing, maar de verstedelijking in het water voor Almere zal ook veel autoverkeer veroorzaken, waardoor een wegverbinding naar Noord-Holland op termijn wel eens noodzakelijk kan worden. Het grote aantal woningen vraagt een betere verkeersinfrastructuur dan nu voorgesteld, maar de jury heeft er vertrou-

wen in dat dit probleem te verhelpen is.

De plannen om tussen Almere en Amsterdam een draagvleugelboot te laten varen stuitte altijd op het probleem van de peilverschillen bij de Oranjesluizen. Dat is in 'Markeroog' opgelost.

De presentatie op de panelen is liefdevol vormgegeven, maar het essay heeft een dergelijke aandacht moeten ontberen.

'Markeroog' biedt een perspectief voor een groot open, natuurlijk rijk en recreatief aantrekkelijk IJmeer. De jury twijfelt echter toch of dit voorstel de strenge toets van de Vogel- en Habitatrichtlijn doorstaat. De negatieve effecten van bouwen in het water moet dan ruim worden gecompenseerd door de positieve werking van de vooroevers en de slibvanglagunes op de helderheid van het water en daarmee op de ecologische ontwikkeling van de regio. De jury zou wel met dit plan naar Brussel willen afreizen om de discussie aan te gaan.

Over de organisatie is het plan summier. Er wordt voorgesteld tot privaat- publieke samenwerking te komen om 'werk met werk' te maken in het IJ- en Markermeer. Dit plaatsen de inzenders vervolgens in het perspectief van de regionale samenwerking die voor ontwikkelingsplanning vereist is.

Doorslaggevend voor de jury om de eerste prijs toe te kennen aan 'Markeroog' is dat het plan 'de natte poot van Rijkswaterstaat' dwingt keuzes te maken. Het plan zoekt de spanning op en dwingt ook andere partijen (provincies, gemeenten) het waterpark, waarvoor zij in de Toekomstvisie IJmeer kiezen, ook echt tot een gezamenlijke opgave te maken.

De probleemstelling van de prijsvraag en de omgang met de oevers zijn in 'Markeroog' zeer goed uitgewerkt. De uitbreiding van de Oostvaardersplassen met lagunes heeft grote ecologische potenties. Het is een betoverende inzending.

De IJ-werken (tweede prijs)

De inzenders stellen dat een nieuwe dam – de Markerdijk tussen Almere Buiten en Marken – ‘de onmisbare voorwaarde voor “De IJ-werken”’ vormt. Deze dijk scheidt het IJmeer en het Markermeer van elkaar. Het Markermeer wordt zo ‘de belangrijkste waterbuffer van Noordwest-Nederland, waar grote peilfluctuaties mogelijk zijn’. Het IJmeer krijgt een constant peil dat gelijk is aan het waterpeil van het IJ en de Amsterdamse grachten.

Deze scheiding van IJmeer en Markermeer kan volgens de jury gunstig uitwerken voor de ecologie. Het IJmeer wordt er helderder door en ecologische processen die nu door het troebele water geremd worden, kunnen op gang komen.

Door de compartimentering worden de Oranjesluizen overbodig. Nieuwe sluizen komen verder naar het noorden in de dam. De jury vraagt zich wel af of het bij opstuwning vanuit het IJmeer alsnog nodig zal zijn de Oranjesluizen te sluiten.

De inzenders constateren dat het IJmeer ‘een echt waterpark’ wordt ‘dat over water direct toegankelijk’ is doordat het IJmeer en Amsterdam hetzelfde vaste waterpeil krijgen. ‘Eindelijk ontstaan er serieuze kansen voor openbaar vervoer over water (met een draagvleugelboot en veerboten) waardoor de noodzaak voor nieuwe metroverbindingen door het IJmeer verdwijnt.’ De ruimtelijke eenheid van het IJmeer blijft daardoor behouden, wat ten goede komt aan de ecologische en recreatieve waarden.

In het plan is een tweede ringweg rond Amsterdam opgenomen, deels mogelijk gemaakt door de nieuwe dam. Hiermee ontstaan volgens de jury kansen voor een integrale ontwikkeling van de Noordvleugel, inclusief het gebied boven het Noordzeekanaal. Volgens de inzenders ligt er zo ‘een basis voor een regionale ontwikkelingsrichting met voldoende groeicapaciteit’. De tunnelloop vanuit Marken is mooi vormgegeven.

Daarnaast is de jury positief over het voorstel voor vervoer over water tussen Almere en Amsterdam.

De nieuwe infrastructuur maakt volgens de inzenders een groot gebied rond Amsterdam (waaronder de Purmer) geschikt voor woningbouw. In dit plan wordt de Purmer eindelijk afgemaakt. Dit gebeurt in combinatie met natuurontwikkeling, vergelijkbaar met de Gooise Waranda en het Vechtplassengebied.

Ook rondom het IJmeer is in ‘De IJ-werken’ ruimte voor

verstedelijking. ‘Met een nieuw eiland bij IJburg en een badplaats bij Almere Poort wordt de kwaliteit van het wonen aan het IJmeer bereikbaar voor zeker 10.000 extra huishoudens. Door de vernatting en overstort in de aangrenzende polders kan er bovendien ook binnendijks geprofiteerd worden van waterrijke leefmilieus.’ Waar ‘Markeroog’ zijn pijlen richt op een buitendijkse natuurontwikkeling zoekt ‘De IJ-werken’ het ‘natuurtalent’ in de polder zelf. Een Westvaardersplassen als uitbreiding van de Oostvaardersplassen is volgens de jury inderdaad een sterke zet voor de natuur. Hierdoor is het verlies aan Vogel- en Habitatrichtlijngebied bij de uitbreiding van Almere-Poort ruim voldoende gecompenseerd, zij het voor waarschijnlijk andere dan de doelsoorten.

Bestaande woningen en kleine uitbreidingen zijn wel in het natuurgebied opgenomen waardoor deze ‘Oostvaardersplassen waar je zelf in kunt’ een werkelijk unieke woontypologie aan de Noordvleugel toevoegen.

‘De IJ-werken’ organiseert het woningprogramma in grote locaties. De typologieën zijn daar wel aanmerkelijk minder spannend dan in de Westvaardersplassen. De meest in het oog springende is die in de Purmer. Daar en in Almere-Poort wordt de woningbouwopgave gerealiseerd, zodat Waterland, de Bloemendaler Polder en het IJmeer verder gevrijwaard blijven van bebouwing.

De initiatieven rond het kruitfabriekterrein bevallen de jury. Daarentegen vertroebelen de plannen voor landgoederen in de Nieuwe Hollandse Waterlinie het beeld.

Bovendien zijn ze in strijd met Panorama Krakenhoff.

Volgens jury ontwikkelen de oevers van het IJmeer zich in dit plan positief. In het zuiden krijgt de ondiepe kuststrook bij Muiden ‘een archipel van recreatie- en natuureilanden’ – volgens de jury ideaal voor Jordaankruisers. Er liggen nu al drie eilanden, waar vaak boten omheen zwermen.

In het westen zijn de vooroeveroplossingen voor Waterland kansrijk mede doordat ze het achterliggende kwetsbare landschap van Waterland ontzien.

Over de oostkust stellen de inzenders: ‘De kust van Almere krijgt een stedelijk front rondom de uitbreiding van de Marina en zal verder een ontspannen watergebonden woonmilieu krijgen dat aansluit bij de binnendijkse uitbreiding van de Noorderplassen.’ Natuurontwikkeling is aan de noord- en oostkant van het IJmeer weliswaar niet ingetekend, maar in het kielzog van de aanleg van

De IJ-werken

1 : 25000

Analyse

De IJ-werken

1 : 2500

Waterlandse Kust

Muider Kust

Marina Pampus

De IJ-werken

1 : 10000

Waterlandse kust

Muider Kust

Marina Pampus

Legende

deze dam kan de ecologische ontwikkeling daar wel eens van onverwacht hoge kwaliteit zijn.

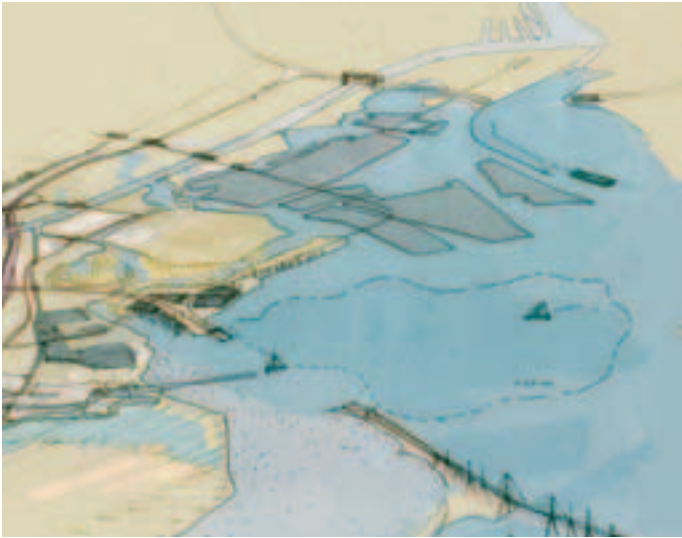
De jury is onder de indruk van de consistentie van het plan. De ecologische en hydrologische onderbouwing snijden hout en ook op gebied van infrastructuur is het plan goed uitgewerkt. Het plan blijft dicht bij de planologische gang van alle dag, maar nodigt ook tot discussie uit.

Wel zijn er vraagtekens bij de aantrekkelijkheid van een deel van de voorgestelde stedelijke milieus. De bestuurlijke organisatie is ronduit vreemd uitgewerkt. Het instellen van een bestuurslichaam à la de Rijksdienst IJsselmeerpolders komt op de jury over als een vorm van ambtelijke nostalgie.

‘De IJ-werken’ is bedoeld als een ‘duurzaam ontwikkelingsperspectief voor de Amsterdamse regio’. ‘De inzet is om in dit dichtbevolkte gebied een aantal structurele ingrepen te doen die het watersysteem op orde brengen, de regionale ontsluitingsstructuur robuuster maken en meer ruimte bieden voor ecologie, recreatie en stadsontwikkeling’, stellen de inzenders.

De jury beaamt dat ‘De IJ-werken’ een integrale en zeer goed onderbouwde bijdrage is aan de discussie over de toekomst van niet alleen het IJmeer, maar van de Noordvleugel van de Randstad als geheel.

De afvallers uit de tweede juryronde voor de prijsvraag IJmeer

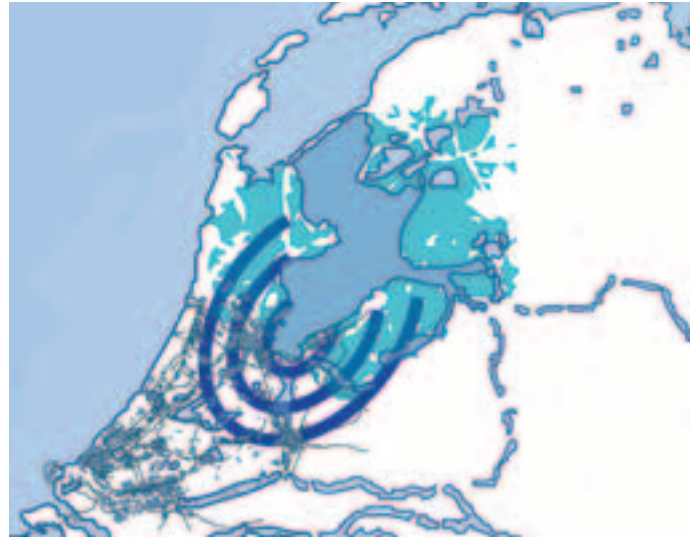

Het IJmeer aan zet

Deze inzending kan een les voor de provincie Flevoland zijn dat er veel waterrijke milieus binnendijks te maken zijn, zonder dijken door te steken. Buitendijks worden eveneens interessante kusten gemaakt, benut voor slib en mossels. Het is wel de vraag of de kustlijn als een dijk of een zachte kust wordt vormgegeven. De eilandtong voor Flevoland ligt wel logisch ten opzichte van de vergraven plekken in de polder en het doortrekken van de A7 van Purmerend naar Flevoland, maar op een uiterst diepe plek. Het getuigt van kwaliteit dat in de bouwopgave het openbaar vervoer goed is meegenomen.

Het idee om het IJmeer in het licht van de Vogel- en Habitatrichtlijn te vergroten om elders ruimte te scheppen, vindt de jury interessant. Het doorsteken van de polderdijk en het opspuiten van nieuwe bouwterreinen kost echter miljarden euro's.

Het plan heeft veel vertrouwen in slibvang in het Markermeer, maar het valt te betwijfelen of een diepe geul op die schaal wel werkt. De waterdiepte ten noorden van Muiden die ontstaat door het ophogen van de infrastructuur, werkt ook niet als zodanig. Van de brug naar Waterland kan wellicht nog een dam worden gemaakt. De jury acht de bestuurlijke architectuur onvoldoende uitgewerkt: het plan bevat vooral programma. Daarbij aarzelt de jury over de dominantie van een tweede oeververbinding voor Muiderberg en Muiden, die met honderden miljoenen aan benodigde investeringen niet snel voldoende draagvlak zal krijgen. De verbinding tussen Flevoland en Noord-Holland is actueel, maar gaat vooralsnog nergens heen en loopt dwars door het waardevolle Waterland. Al met al een plan met erg grote programma's, waarbij enorme kosten niet worden geschuwd.

Hydropolis

'Hydropolis' heeft een rustige, heldere presentatie van bescheiden ingrepen. Vanuit de bestaande morfologie van het landschap wordt iets nieuws gemaakt met tegen-draadse locaties voor verstedelijking, zoals boven de A10 in Waterland. Het idee van Nieuw-Marken is leuk. Het kaartje waarbij het IJmeer op het Europese schaalniveau wordt bekeken, is origineel: 'The Nordsea in an urbanising world.'

Bij nadere studie blijken de ingrepen echter meer te kosten dan beoogde woningbouw zal opleveren. De vooroevers bij Flevoland zijn bijvoorbeeld ongelooflijk kostbaar, doordat hier het IJmeer diep is. Daarbij vindt de jury de onconventionele bouwlocaties – zoals het PEN-eiland en Waterland – slecht doordacht. Het PEN-eiland is een uniek natuurgebied in Noord-Holland met bijzondere diersoorten zoals ringslangen. Het IJmeer zelf blijft vrij van woningbouw, maar de hele kust wordt geprivatiseerd. De jury verwacht dat de versnipperde woningbouw in de toekomst zal uitnodigen tot het verder volbouwen van het gebied.

De visie is rond Amsterdam onvoldoende uitgewerkt, maar Nieuw-Marken en Almere-Plas zijn aansprekend vanuit het perspectief van Almere.

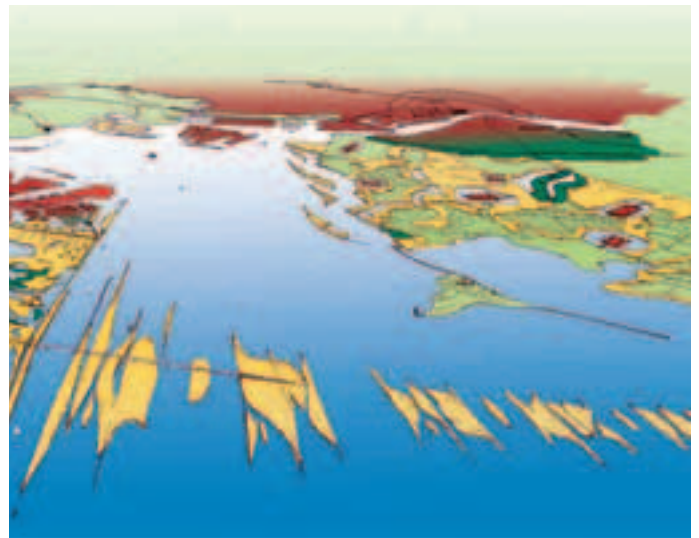
Het verhaal is sterk geënt op het water, maar Waterland is een internationale attractie voor toeristen die Amsterdam aandoen, en dat moet je dan niet onder water gaan zetten. Het is een watervisie vanuit de landzijde en niet vanuit het IJmeer.

Meer IJmeer

Dit is een plan van forse ingrepen. Het IJmeer blijft daarbij open. Het plan is op een aantal plekken te simpel en te weinig doordacht, waardoor het losse planonderdelen blijven: een regionaal plan à la Mr. Bean. Er ligt in het plan een hard en stedelijk bouwblok bij Almere, dat met alle nieuwe waterkeringen die nodig zijn uitermate kostbaar is.

De wijze waarop Waterland en de Nieuwe Hollandse Waterlinie worden vernat, vindt de jury niet geslaagd. De dure eilanden voor de dijk van Almere worden niet optimaal benut, waardoor de aanleg nog onrendabeler wordt. In het plan vindt de jury geen oplossing voor het bovenregionale verkeersprobleem. De Vogel- en Habitatrichtlijn krijgt geen aandacht.

Lely's water

In 'Lely's water' is een zeer natuurvriendelijke oplossing gekozen met het open IJmeer. De situatie rond Pampus is goed bekeken.

Het plan geeft een consistente visie op de kwalitatieve en kwantitatieve problematiek van het IJmeer. Het is een belangrijk pluspunt dat het waterbergend vermogen van het IJmeer door de ingrepen niet afneemt. De inzender kiest heel bewust voor een netwerkstad in plaats van een dubbelstad, een discussie die je zou moeten aangaan met Almere en Amsterdam. De jury vindt het fantastisch om te zien hoeveel verschillende woonmilieus worden toegevoegd. Het lijkt de jury een goed idee om bij Almere een suburbaan klimaat te houden als tegenhanger van het Amsterdamse wonen. Het creëren van een soort voor de bewoners toegankelijke Oostvaardersplassen bij Almere is wel een uitstekende troef, maar dan zonder dat deze in open verbinding met het IJmeerwater staan.

De introductie van eilanden tussen het IJmeer en het Markermeer kunnen een oplossing zijn voor het slibprobleem, maar of deze semicompartimentering werkt, is niet zeker.

Het opknippen van een polderdijk in dit plan, vereist de peperdure aanleg van grote lengtes nieuwe waterkeringen. Tegenover de aanleg van veel tunnels, wegen en wateren, staan weinig opbrengsten.

De bestuurlijke kant van het plan is niet sterk uitgewerkt. Er is hier gebruikgemaakt van verouderd kaartmateriaal waardoor 'vernatting' plaatsvindt op reeds bebouwde plekken. De aanpak van 'Lely's water' in Waterland komt de jury wel erg rigoreus over, door het gebied te vernatten in combinatie met verstedelijking.

Paradijsvogelmeer

‘Paradijsvogelmeer’ is een dubbelzinnig plan. Aan de ene kant is het doorwaadbare Paradijsvogeleiland een leuk element voor natuur en recreatie, maar aan de andere kant lijkt het element in de vorm van een vissenskelet zoveel op een insect dat de jury er kriebels van krijgt. Het is vernieuwend dat de zaken technisch goed doordacht zijn in combinatie met de romantiek van een vrije vormgeving.

De open afsluiting van het Paradijsvogeleiland zou het slibprobleem grotendeels kunnen oplossen en de lagunes voor Waterland bieden een interessant nieuw milieu. Door de ecologische visie te koppelen aan een economisch-ruimtelijk concept wordt het geheel een integraal verhaal.

De jury vindt het interessant hoe door de aanleg van een jachthaven bij Almere-Pampus een duidelijke identiteit aan de wijk wordt gegeven. De woontoren in de lagunes voor Waterland à la de Amsteltoren wekt daarentegen twijfel. Jammer vindt de jury het dat er zo weinig rekening is gehouden met het open uitzicht vanaf de dijk. De nieuwe eilanden die qua vorm een afgrijselijke afronding van IJburg betekenen, zijn in dat kader een schrijnend voorbeeld. Ten slotte is de ontsluiting niet aangepakt, terwijl die van cruciaal belang is.

Plan B

Is het wel zo dat dit plan zoals het zelf zegt ‘de trap biedt om de appels boven in de boom te oogsten’? De jury is gecharmeerd door de beelden van de infrastructuur, al baart de dijkverbinding vanaf Almere naar Waterland zorgen vanwege de verstoring van de rust. De inzenders hebben goed naar de positie van het IJmeer in de Noordvleugel gekeken, en een tweede ringweg rond Amsterdam is dan logisch. Het schaalniveau is daarbij consequent vastgehouden.

Het plan omvat een stortstenen dam tussen Almere en Waterland, die het IJmeer compartimenteert en de slibtoevoer beperkt. De oplossing waarbij de dam onder het wateroppervlak is gelegd, lijkt origineel, maar krijgt aanvulling van een brug die erboven wordt aangelegd. Hierdoor maak je dubbele kosten.

Het peilverschil dat door de dam ontstaat is positief voor de natuur, al valt de ecologische effectiviteit te betwijfelen omdat het IJmeer steile oevers heeft.

De aanpak rond de Vecht met westelijk verdichten en oostelijk vernatten past in het concept van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Ook bij het onder water zetten van de droogmakerijen in Waterland kan de jury zich wel wat voorstellen.

Het woningbouwprogramma is erg fors.. Welke redenering zit er achter de plannen voor de Purmer? De opgehoogde eilanden voor Almere lijken de jury geen succes. Wat voor probleem wordt daar nou mee opgelost?

IJ20

Het plan 'IJ20' getuigt van een consistente visie, waarbij de meeste woningbouw rond Amsterdam plaatsvindt en de Bloemendaler Polder als uitloop fungeert. Interessant is het voorstel om bij Almere een waterwereld in de polder te maken in plaats van buitendijks. Over het idee om bij Almere een eiland aan te leggen als corniche, is de jury minder te spreken omdat het nergens een oplossing voor biedt en als woonmilieu concurrerend is met Amsterdam in plaats van aanvullend te zijn. Dit is de enige inzending waar de openbaarvervoersverbinding naar Schiphol, die vanaf de eerste dag exploitabel zal zijn, goed in zit.

Ook de wateranalyse is gedegen, zoals bij de benutting van de peilgrenzen bij de dijk tussen Enkhuizen en Lelystad te zien is. De secundaire waterkering bij Waterland is bijzonder en biedt onverwachte mogelijkheden. Het is een pluspunt dat de waterstijging als uitgangspunt is genomen. Dat Waterland en de waterlinie met elkaar in verband zijn gebracht, is naar mening van de jury vindingrijk. De vernatting van Waterland ziet er echter veelbelovender uit dan die bij de Vecht.

De jury acht het positief dat een gebiedsontwikkelingsmaatschappij ter sprake komt, al staat een dergelijke bestuurlijke oplossing ver van de bestaande situatie. De inzending mist een perspectief op de hele Noordvleugel van de Randstad, waardoor de verbindingen niet goed zijn uitgewerkt. Het beeld grijpt onvoldoende aan: wat wordt er voor het IJmeer toegevoegd?

Zelfrijzend bakmeel

Het plan maakt gedurfde keuzes, waarbij de inverse structuur en het vernatten van Waterland interessante gedachten zijn. Rigoureuus beleid maakt polderachtige compromissen overbodig. De verzakking van het veen wordt aangepakt door er water op te zetten. Over de ruimtelijke consequenties van deze strategie staat de jury in dubio. Als de zeespiegelstijging doorgaat, lijkt het aspect 'tijd' twijfelachtig in de strategie verwerkt. De forse aanpak van de infrastructuur vormt de basis van het plan, wat de jury financieel moeilijk haalbaar lijkt. Het is bijvoorbeeld niet realistisch om een brug over zo'n breed stuk van het water te leggen. De dijk naar de A10 maakt een curieuze omweg die de juryvoorzitter kenschetst als een *magical mystery tour*.

De dijk zal het water voldoende compartimenteren, maar de ruime slingervorm is niet realistisch. Al met al bestaat de presentatie uit leuke, expressieve tekeningen, maar is het zonde van de hoge investeringen die nodig zijn.

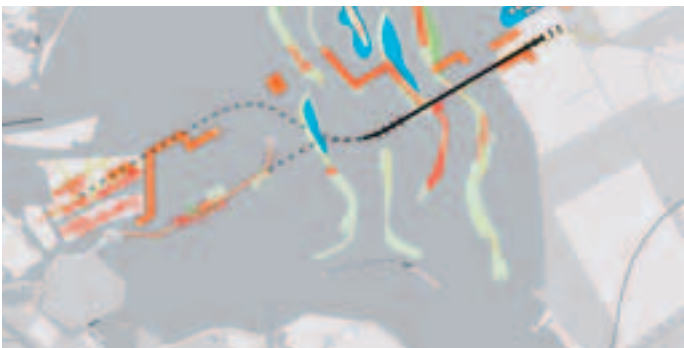
De afvallers uit de eerste juryronde voor de prijsvraag IJmeer

De Natuurlijke weg

‘Doe nou maar normaal’, lijken deze inzenders te zeggen. Het plan is op het eerste oog een helder concept waarin het rijk zijn bevoegdheid neemt om in dit gebied projecten te realiseren. Maar wat willen de inzenders met dit plan?

De damwand vanuit Almere als waterscheiding is wel een aardige gedachte. Het kleimoeras bij Almere ziet de jury echter niet zitten. En Waterland wordt wel erg rood. Dat het IJmeer ‘groen’ blijft vindt de jury correct, maar verder ontbreekt een consistente lijn.

De omhelzing van IJmere

‘De omhelzing van IJmere’ is een curieus plan. De eilanden met bebouwing in het IJmeer zouden de natuur niet verstoren. De jury ziet echter geen bijdrage aan de structurele toename van natuurwaarden in het IJmeer die zo’n stap over de dijk zou rechtvaardigen.

Het plan kent een heel ijle structuur. De vlinderachtige eilandjes met bebouwing in het IJmeer passen volgens de jury beter in Dubai dan in deze regio. Ze staan in geen relatie tot de ondergrond van het IJmeer.

De strenge, rechthoekige band tussen IJburg en Almere lijkt zich niets aan te trekken van de manier waarop de Noordvleugel functioneert.

Sommige omhelzingen kunnen verstikkend zijn.

Leegwater en niet meer polderen

Deze inzending lijkt een protest van een nieuwe generatie tegen de generatie die de Flevopolders heeft aangelegd. Werd de polder ooit ingericht om de natie zelfvoorzienend te maken in de voedselproductie, in dit plan verdwijnt de landbouw volledig uit de polder. De groene polder krijgt de kleuren van een kameleon door compacte stedenbouw te paren aan forse afgravingen van de polder.

Je zou kunnen zeggen dat er in dit plan duidelijke keuzes worden gemaakt, maar de jury twijfelt hevig aan de werking ervan. Als je de panelen van de inzending bestuurt wordt het heel erg druk in de ecologische hoofdstructuur. De racebaan is een leuke gedachte.

Verder is de plankaart grof en weinig doordacht. De kaart mist ieder contact met het centrale thema van deze prijsvraag.

Licht

Deze inzending paart een flinke concentratie van stedelijk programma aan aanpassing van wegen, water en natuur. De kop van Almere is daarbij fraai vormgegeven en het extra strand bij IJburg kan een succes worden. De jury twijfelt echter sterk aan de betaalbaarheid van het programma.

Het is bij de woningbouwprogramma’s telkens de vraag van welke woonbehoefte er eigenlijk sprake is. De redenering dat Almere-Poort niet hoeft te worden ontwikkeld als elders wordt gebouwd, is volgens de jury onjuist.

Melkweg

De drie panelen van ‘Melkweg’ zijn prachtig en de jury zou ze graag thuis aan de muur hangen. De presentatie is somber maar intrigerend. Er is een ongelooflijke hoeveelheid microreliëf in het IJmeer aangebracht. Is dit een soort Finland met eilandjes? Heeft Tinkelbel hier met haar stafje een melkweg van fractals rondgestrooid? In het gebrek aan samenhang tussen al die eilandjes zit ook de zwakte van dit plan. Dit is geen visioen van de maakbaarheid en de economische impuls zoals we die van Dubai kennen. De jury vreest dat dit plan alleen geld kost en niets oplevert.

Noordkaap

Verschillende juryleden waren eerst betoverd door de prachtige tekeningen bij deze inzending. Bij nader inzien blijft dit plan steken in halve maatregelen. Waarom zou je het middengebied van het IJmeer volbouwen, als je er niets mee doet? Lagunes en de pijlers van de brug moeten zorgen voor het tegenhouden van het slib. Er wordt veel aandacht besteed aan de uitwerking van de infrastructuur, maar toch wordt zij iel vormgegeven. De verbinding is niet mooi vormgegeven en onbetaalbaar. IJburg wordt wel afgemaakt, maar vervolgens bebost in plaats van bebouwd. Het PEN-eiland is nu al een wandeling waard als een van de meest bijzondere natuurgebieden van Noord-Holland. Daar had je helemaal niets aan hoeven doen. Alleen de arrogantie die Almere krijgt, heeft wel weer iets aardigs.

Ons genoeg

In de inzending ‘Ons genoeg’ is het idee van het IJmeer als achtertuin van de stad met volkstuinjes uitgewerkt. Het IJmeer wordt gereserveerd als tuin en de stad komt elders. Het is geestig om te zien hoe de Jordaankruisers routes langs de eilanden volgen. Het plan bestrijkt alle schaalniveaus, maar mist een visionair beeld van de toekomst van het gebied. Daarbij laten de inzenders van het plan de klimaatproblematiek links liggen. Het plan is bijzonder kostbaar. Een jurylid zag voor zichzelf wel een toekomst als parlevinker ten dienste van de bezoekers van tuincentra voor grond en planten op de eilanden. Dat is de enige gouden handel die de jury zich in dit plan kan voorstellen.

Panorama Pampus

Deze inzending roept bij verschillende juryleden herinneringen op aan wandelingen bij New York waar je woeste natuur vindt met de imposante skyline van de stad op de achtergrond. Forteiland Pampus is in deze visie een Manhattan-achtig eiland, centraal in alle ontwikkelingen in en om het IJmeer.

Dit plan is geestig, inspirerend, origineel en toont een boel lef. De jury vindt een dergelijk soort wonen hier echter volkomen los van de plek. Zo wil je in het hart van de stad wonen en dat zal deze plek nooit worden. Het idee dat de gemeente concessies uitgeeft is als gedachte wel aardig, maar staat buiten de realiteit. De jury heeft ook moeite met de nieuwbouw voor IJburg die wordt vervormd tot een naargeestig eiland in de vorm van Hannibal the Cannibal.

Al met al is de presentatie van de inzending wel aantrekkelijk, maar is de inhoud te veel verrommeld.

Supmap

Ondanks een interessant wasbord van verdiepingen waarop ingrepen worden gedaan, is het plan ruimtelijk niet realistisch. Niet alleen Pampus zal op zijn kop staan. Het IJmeer wordt volgepland. In 'Supmap' worden te veel richtlijnen genegeerd om het plan haalbaar te laten zijn. Zicht op het proces waarmee de rood-voor-groenregeling tot stand kan komen ontbreekt. Bestaand onderzoek wijst uit dat een brug van Almere naar IJburg slechts tien procent van alle verplaatsingen voor zijn rekening zal nemen.

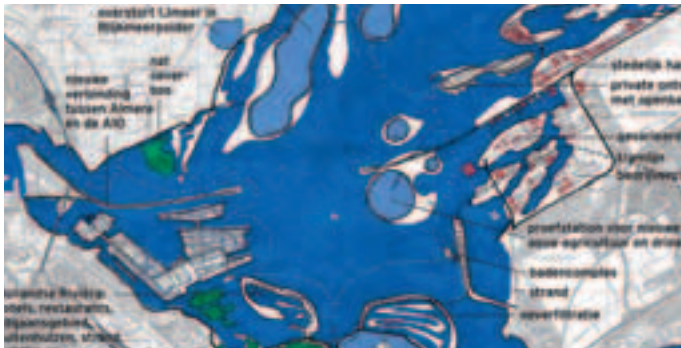
De kern van het IJmeer zou je moeten ontzien als je het IJmeer als aquatisch-ecologisch systeem tot ontwikkeling wilt brengen. Dat gebeurt hier juist niet.

Reliëf in het IJmeer

De inzending omvat een aantal aardige beelden en gedachten. Ze mist echter allure en het plan doet afbreuk aan het IJmeer.

Over de ligging van de infrastructuur lijkt te weinig nagedacht. De jury constateert een onbalans tussen de kosten en de opbrengsten van de aan te leggen infrastructuur. Die zal op deze manier niet functioneren. De wegen lijken geen doel te hebben.

IJmeer

Dit plan betreft de stelling dat er na 2030 veel minder behoefte is aan woningen. In die tijd zal vooral aan waterontginning gedaan worden. De inzenders schotelen een 'levendige waterwereld' voor die bestaat uit bassins, eilanden, dammen en luwe gebieden waar 'een grote diversiteit aan functies mogelijk is'.

Basis voor die levendige waterwereld is een goede waterkwaliteit. De Gebroeders Das-achtige inzet van mossels om het water te zuiveren is een bijzonder origineel aspect van het plan.

De ruimtelijke uitwerking is echter niet gelukkig. De Bloemendaler Polder blijft onbebouwd en de bebouwing wordt uitgesmeerd over de Vechtstreek in een grote nieuwe landgoederenzone. De plannen in de Purmer zijn schrikbarend. Het idee van waterbakken in het IJmeer is wel aardig, maar van de openheid van het meer blijft niets over.

'IJmeer' blijft evenwel een eigenwijs – met balpen ingekleurd – visioen bieden.

Lijst van deelnemers

Beerze-Reusel

πT MMXVI

Jan Roymans (hoofdverantwoordelijke), Maurice Lipsch, Bart Moonen, Reinier Ellenkamp

Accolade

Johan Meeus (hoofdverantwoordelijke), Mark Obbink, Martin Brand

BRON

Irja B. Verweijen-Steenart (hoofdverantwoordelijke), i.s.m. De Zwarte Hond (Brechtje de Boer, Bas van Bolderen, Linda van Heugten, Alessandra Pepe, Matthias Rottmann, Marnix Vink, Jeroen de Willigen) en Gerjanne Beumer

De Beerze op waterbasis

Grontmij Nederland bv Cluster Zuid (R.H.A. Brinkhof, hoofdverantwoordelijke)

de_kempen.eu

Taken landschapsplanning bv (André Beerendonk, Diederik van Everdingen, John de Groot (Underdogs), Jan Harten (KERN advies), Pieck van Hoven (van Hoven & Oomen rentmeesters), Roel Janssen, Fennie van Straalen, Ton Thus, Jhon van Veelen)

Drie-eenheid

Mark van Gils (hoofdverantwoordelijke), Luc Bruinsma, Ernest de Groot, Peter Oomen, Tony Oomes, Patricia Swinkels

Manifest voor een ondernemend landschap

Tauw bv (M.H. Nijboer)

Mb3

BRO Vught (Joeri de Bekker (hoofdverantwoordelijke), Patrick Blom, Tamara Kruidhof, Nanou Jacobs, Roelof Goodijk, Gerbert Smulders, Goncalo Andrade, Nuno Moura)

Natuuromslag

Arcadis Regio BV (hoofdverantwoordelijke), Bureau Praedium projecten voor het platteland, Mathieu Derckx stedebouw | landschapsarchitectuur, DLA+ landscape architects BV

Pulse

BTL Planburo b.v. (David van Uden (hoofdverantwoordelijke), Anneke Rommers, Cati Smulders, Gijsbert van de Kamp, Linda Maassen, Monique Kuijstermans), Ellen Brouwers (Atelier voor kunstinitiatieven), Recreatie Company BV (Jos de Punder)

Samen bouwen aan Beerze Reusel

Royal Haskoning (M.G.G. Gommers)

Waterdrager

Witteveen+Bos Raadgevende Ingenieurs BV (hoofdverantwoordelijke, Leonie Koops, Aniel Balla) en Landschappartners

X Ω X

Henk de Wit (hoofdverantwoordelijke), Jan Maurits van Linge, John Arkes, Frederique Huijgen, Mariëlle Kuijpers

IJmeer

De IJ-werken

Rob van Dijk (hoofdverantwoordelijke, Dijk&co Landschapsarchitectuur), Annemiek Diekman (Annemiek Diekman Landschapsarchitecten), Karin Laglas, Inge Paessens, Merijn Groenhart, Wouter Veldhuis, Sybrant van der Werf en Tobias Woldendorp (team stad®io, DSP-groep)

De Natuurlijke weg

Ingenieursbureau Amsterdam (Joost Rosdorff (hoofdverantwoordelijke), Frank Lewis, Ijsbrand Zwart, Michiel Oosterhagen)

De omhelzing van IJmere

Royal Haskoning (Antonio Paiva (hoofdverantwoordelijke), Frank Stroeken, Olag Limarenko, Erik Lanthers) i.s.m. Karel Bruin

Het IJmeer aan zet

Klaas Jan Wardenaar (hoofdverantwoordelijke), Dagobert Bergmans

Hydropolis

VHP stedenbouwkundigen + architecten + landschapsarchitecten B.V., Tauw (Dirk van Peijpe, hoofdverantwoordelijke)

IJmeer

Bureau Alle Hosper (Frits van Loon (hoofdverantwoordelijke), Ronald Bron, Hilke Floris, Han Konings, Ruben Lopez Vasquez, Ellemijk Marks, Marike Oudijk, Remco Rolvink, Jonas Strous)

IJ20

Movares (Geert de Vries (hoofdverantwoordelijke), Marloes Huijsmans, Edwin Megens, Nicole van der Waart, Jim van Wingerden), VolkerWessels Infra Ontwikkeling (Frans van den Bergh, Wout Hagen, Cees Pronk)

Leegwater en niet meer polderen

Grontmij Nederland BV (Aart Bergsma (hoofdverantwoordelijke), Jutta Kehrer, Tine Veenink, Jantine de Munnik)

Lely's water

DN Urbland, Ben Kuipers Landschapsarchitect (Hans Dekker (hoofdverantwoordelijke), Ben Kuipers, Marja Straver-Nevalainen, Richard Breit, Martin van Engelen, Marten Kodde, Stephanie Peschek, Taylan Polat, Eveline van der Schee, Jeroen van der Vlist), met bijdragen van Rabo Vastgoed, Ballast Nedam Ontwikkelingsmaatschappij, Woningcorporatie Ymere, Infra consult + engineering (Kees Klap, Jan Jaap Tiemersma, Annemarije Kooistra), Alterra/Wageningen UR (Vincent Kuypers, Jos Jonkhof), overigen: Emile Quanjel, Ebami Tom, Erwin Stoffer, Rinus Vis, Frans Klijn, Michiel Schreijer, Paulien Hartog

Licht

Groep Schaap (Ton Schaap (hoofdverantwoordelijke), Diana Janssen, Herman Zonderland, Dick Wetzels, Janneke Klos, Jan Brouwer, Jan Stigter, Mila Cubrilo, Kitty van der Linden, Katrien Markus, Toine van Goethem)

Meer IJmeer

SAB Strategie en Ontwerp (R. Van der Wijst (hoofdverantwoordelijke), M. Dubbeling, K. Lodewijks, T. Van Oosterbos, S. Sörensen)

Melkweg

Hans Snijders (hoofdverantwoordelijke, Bureau AORA Stedebouw + Landschap) en Hans Stoelinga (Compositie 5 Stedebouw)

Noordkaap

De Zwarte Hond (Jeroen van Williger (hoofdverantwoordelijke), Brechtje de Boer, Bas van Bolderen, Linda van Heugten, Alessandra Pepe, Matthias Rottmann, Marnix Vink) i.s.m. Thijs Bosma (gemeente Den Haag), Marieke Harkink (bureau Pau), Arjan Groen (InVraPlus), Irja B. Verweijen-Steenaart

Ons genoeg

Team 50-50 (Jaco Woltjer (hoofdverantwoordelijke), Rob Aben)

Panorama Pampus

DHV (Marjan den Braber (hoofdverantwoordelijke), Nic Grandiek, Martin de Haan, John van den Hof, Marieke van Leeuwen, Amber van Tatenhoven, Caroline Winkelhorst)

Paradijsvogelmeer

Kristal-mc² (Joost Vorstenbosch (hoofdverantwoordelijke), Judith Lemmens, Germaine Sanders, Xander van Beers, Robin Houterman), Attika architecten (Rop van Loenhout, Rickerd van der Plas) en Witteveen + Bos Raadgevende Ingenieurs BV (Theo van den Broek, Theo Witjes, Marcel de Theije)

Plan B

Arcadis (Adrian Noortman (hoofdverantwoordelijke), Gerdien Saathof, Hans van Loon, John Boon, Maarten Breedveld, Steven Kamerling) i.s.m. Anne Martine Kruidering, Bastiaan Ruijg, Marinus Kooiman (Beek en Kooiman Cultuurhistorie), Marleen Maarleveld, Pieterjan van der Hulst (provincie Noord-Holland), Pim Becker (Sigma Coatings), René van Corven (zelfstandig vormgever openbare ruimte)

Reliëf in het IJmeer

TEAM NHL (Jelmer Bokma (hoofdverantwoordelijke), Geert Ankersmit)

Supmap

MD Landschapsarchitecten (Mathijs Dijkstra, hoofdverantwoordelijke), i.s.m. SOFA Groningen (Erik Dorsman), Doeglas Water en Milieu Advies Groningen (Gijs Doeglas), Stichting Natuurwater Groningen (Jeroen Niezen)

XI Markeroog

West 8 urban design & landscape architecture bv (Adriaan Geuze, hoofdverantwoordelijke), Boskalis bv (Marco Tanis), AT Osborne (Albert de Vries), Witteveen + Bos Raadgevende Ingenieurs BV (M. Klinge)

Zelfrijzend bakmeel

BRO Vught (Lislore Burgmans (hoofdverantwoordelijke), Fieke Verschueren, Margriet Snaaijer, Eefje van den Hoogen, Kees van Ham, Hans van Kempen, Peter Frost-Møller, Erwin Vrensen, Nuno Moura)

Essay – De Beerze op waterbasis

Ambitie in 2018

Langzaam druppelen, kabbelen en meanderen de Groote en Kleine Beerze door een gevarieerd natuurlandschap. De beekjes liggen exact op dezelfde plek als in 1880. Het beekpeil schommelt licht, er zijn geen piekafvoeren, geen inundaties en retentiegebieden, geen verdeelwerken, stuwen en vistrappen. Dit is de robuuste ecologische verbindingszone van beekprik, boomkikker, gewone bronlibel, grote weerschijnvlinder en bever.

De Beerzen staan in contact met grote eenheden natuur, kleinschalige kampenlandschappen en grootschalige landbouwontwikkelingsgebieden in Midden-Brabant. Den Bosch, Tilburg en Eindhoven, met hun eigen cultuurhistorie en identiteit, spannen het geheel op met goede ontsluiting van snelwegen. De kanalen en de beken vormen, elk met een eigen identiteit, de blauwe dooradering van Midden-Brabant. De Kempense Bossen met het Goor en de Cartierheide, de open Brabantse Steppe en Het Groene Woud zijn het land van gladde slang, korhoen en edelhert. De kleinschalige kampenlandschappen met de esdorpen zijn verkleurd tot aaneengesloten parkachtige landschappen van kleine enclaves in het groen, met dorpsboeren, bijzondere woonvormen en bedrijvigheid in het groen zoals het Kempisch bedrijvenpark en ruim opgezette campussen. Hier vestigt zich het innovatie- en kenniscentrum van laag Europa. Landbouw ‘super de luxe’ heeft de ruimte in ontwikkelingsgebieden en is een economisch stabiele factor.

Recreatie en toerisme zijn een belangrijke economische motor. Voor de stedeling uit de stedendriehoek, de Randstad, België en de Duitse stedenband ligt het plangebied slechts op één uur rijden. De weg tussen Tilburg en Den Bosch is een echte recreatieboulevard met superattracties. De Dommel kabbelt door een lieflijk landschap van kastelen, versterkte hoeves en landhuizen. Het dal van de Beerzen is daarentegen natuurlijk en robuust. Het is het Brabant van de contrasten. Dit Brabant is op waterbasis. Dit Brabant is kneuterig cultureel en robuust natuurlijk tegelijk. Dit Brabant is bourgondisch en luxe en staat voor afzien, uitdagingen en avontuur.

Dit essay is opgebouwd vanuit de basis van het water en de natuur naar de betekenissen van dit landschap voor het geheel van Midden-Brabant. Door middel van het toelichten van de bouwstenen wordt het bouwwerk van het plan ‘De Beerze op waterbasis’ steeds completer en duidelijker.

Intermezzo

‘Het komt er op aan de nieuwe waterstaatkundige werken op een hoog ambitieniveau uit te voeren. De cultuurhistorie van morgen moet vandaag worden gemaakt. Daarvoor is een goede samenwerking tussen technici en landschapsarchitecten een vereiste, maar is bovenal een bevlogen opdrachtgeverschap noodzakelijk.’ Inspiratiebron voor het plan is het waterbeheer door middeleeuwse boeren. Zij verstonden als geen ander het spel van vasthouden en bergen en maakten gebruik van de meest ingenieuze aan- en afvoerstelsels. Bevloeiën, bergen van water, aquaducten en waterkerende of geleidende landschapselementen. Het landschap werd

subtiel technisch, effectief en uiterst efficiënt vormgegeven. Het water was een kostbaar goed bij gebrek aan mest. In onze visie formuleren we nieuwe spelregels ‘hoe om te gaan met water’ geënt op dit historisch besef.

Bouwstenen voor de Beerze op waterbasis

Bouwsteen voor de Beerze: een duurzaam en zelfstandig watersysteem

Een robuuste verbindingszone kan alleen goed functioneren met een duurzaam en zelfstandig watersysteem, een vrij afwaterend beekstelsel zonder stuwen, vistrappen en bypasses. Inundaties vanuit de beek behoren tot het verleden, tenminste niet anders dan dat deze optreden door hoge grondwaterstanden. Het beekdal van de Beerze ontvangt nooit rechtstreeks het water uit de omgeving, hoogstens via de ondergrond na infiltratie en alleen voorgezuiverd en altijd ‘druppelend’.

De Kleine en Groote Beerze ‘druppelen’ in de toekomst vanuit een ‘bronmoeras’ bestaande uit broekbos, hoogveen en natte heide bij het Goor (zonder de afvoer uit de Pilis, deze wordt opgevangen in een waterberging van vijftig hectare) en de Cartierheide richting een dalvormige laagte met een laagje water van circa 0,5 meter. Van een echte beek is geen sprake, stromend water is slechts lokaal aanwezig, plaatselijk verdwijnt het weer in de ondergrond. Voorgesteld wordt om de bijna vergeten historische verbinding ten zuiden van Hapert tussen het dal van de Goorloop, Dalemstroompje en de Kleine Beerze in ere te herstellen. De aanleg van het Kempisch Bedrijvenpark in het groen en het herstel van een bronsituatie is de eerste stap.

Het beeld van druppelen zet zich voort tot aan het Beersebroek en de Spekdonken, wat zich ontwikkelt tot een complex van blauwgrasland, elzenbroek en kleine zeggenmoeras. Vanuit deze historische ‘bronnen’ (afgeleid van ‘bornen’, later ‘beersen’) ontspringen kleine veenstroompjes. Eerst vrijwel onzichtbaar, vervolgens gezamenlijk uitmondend in een licht slingerend bronbeekje, die stroomt binnen een 20 à 30 meter breed profiel met een bodembreedte en waterdiepte van circa 0,5 meter. Door de dekzandrug en essen rond Middelbeers slingeren twee kleine, lieflijke beekjes binnen het historisch profiel uit 1880.

Voorbij het Landgoed Baest stroomt de beek binnen een dalvormige laagte van 30 tot 50 meter met een bodembreedte van 1 à 2 meter en waterdiepte van circa 1 meter. De (historische) kwelplaatsen binnen de beekdalen ten noorden van het Landgoed Baest worden eveneens onderdeel van de robuuste ecologische verbindingszone. Vanuit het gradiëntrijke gebied van de Kleine Oisterwijksche Heide en Heiloo ‘ontspringt’ opnieuw een klein bronbeekje. Deze eindigt ‘blind’ in de Kampina nabij het Winkelsven. Het schone, enigszins aangerijkte grondwater zorgt voor buffering van de vennen via ondergrondse toestroom. Voorbij de Kampina stroomt de Beerze geleidelijk in de Essche Stroom.

De enige stuw is de Spoordonkse watermolen (zie cultureel Brabant).

Bouwsteen voor de deelstroomgebieden: 'je eigen broek ophouden'

Het Beerzedal wordt een zelfstandig en robuust watersysteem, gevoed door enkel regenwater en grondwater en gescheiden en onafhankelijk van zijn omgeving. Er vindt dus geen aanvoer plaats van oppervlaktewater vanuit de omgeving naar het beekdal. Dat kan als alle deelstroomgebieden die nu afwateren op de Beerzen 'hun eigen broek ophouden'. Hiervoor is herstel van de natuurlijke afvoerregimes in het gehele stroomgebied van de Beerze noodzakelijk. Uit ieder deelstroomgebied mag maximaal 0,1 l/s/ha tot afstroming komen. Dat staat gelijk aan de natuurlijke afvoer van niet ontwaterde gebieden via het grondwater. Dat betekent daadwerkelijk invulling geven aan het principe van vasthouden en bergen. In dit duurzame watersysteem wordt in principe dus geen water afgevoerd naar andere deelstroomgebieden. Berekeningen hebben aangetoond dat het kan.

Het regenwater uit het stedelijk gebied wordt opgevangen in gecompartmenteerde waterbuffers aan de rand van de dorpen. Vanuit de waterbuffers infiltreert het water naar het grondwater. Hier zijn combinaties mogelijk met wonen, recreatie of landbouw. Het voorgestelde systeem biedt bijzondere mogelijkheden voor zuivering van afgekoppeld regenwater via alternatieve vormen van landbouw, met bijvoorbeeld bamboe, populieren, hennep, algen, mosselen en vis. Alle doelstellingen uit de Kaderrichtlijn Water worden eenvoudig gehaald.

Het ruimtebeslag van de waterbuffers is circa 15 procent van het afgekoppelde oppervlakte (opvangruimte voor de grootste regenbuien met herhalingstijd van eens in de 100 jaar). Deze 15 procent kan afgezet worden tegen een ruimtebeslag van 8 procent voor reeds gerealiseerde buffers in stedelijk gebied plus de ruimte die nodig is voor waterbergingsgebieden. Groot verschil is dat nu ook een deel van de buffer voor landbouw gebruikt kan worden. In het landelijk gebied gaan alle watergangen in principe dicht. De van oudsher natte gebieden (laaggelegen of met een slecht doorlatende ondergrond) zullen weer nat worden, een prachtige kans voor natuur. In de super de luxe landbouwgebieden blijft een slotenstelsel behouden. Dit ontwaterd het gebied naar een bergingsgebied in een laaggelegen plek nabij het landbouwgebied geleid, waar het geleidelijk infiltreert of oppervlakkig afstroomt met 0,1 l/s/ha. Hier volstaat circa 10 procent van de afvoerende oppervlakte voor buffering van de grootste buien. Tegelijkertijd doet het slotensysteem dienst als aanvoerstelsel in de zomer. Een belangrijk deel van de droogteproblematiek is hierdoor opgelost. De stedelijke regenwaterbuffers fungeren als waterbron.

De waterzuivering RWZI Hapert levert een relatief constante stroom water, die 's zomers uitstekend benut wordt in nabijgelegen landbouwgebieden. 's Winters wordt het naar een buffer van enkele hectares geleid waar het water kan infiltreren.

De maatgevende constante afvoer van de Beerze wordt door de diverse maatregelen ter hoogte van het Smalwater circa 0,9 m³/s. Dat is 10 procent van de huidige afvoer, terwijl dan slechts heel kleine piekafvoeren optreden. Hierdoor is herstel van het historische profiel en tracé van de Beerzen mogelijk.

Bouwstenen voor de robuuste verbingszone: robuust Brabant

De beken zijn de groenblauwe aders binnen de robuuste verbingszone. Beekbewoners zoals beekprik, bermpje en rivierdonderpad komen er voor. Als verbinding tussen de grotere eenheden in het beekdal is een gemiddeld honderd meter brede zone aanwezig, met een 'vaste' opbouw van beekdalbos, struweel, ruigte, grasland en geïsoleerde wateren. Alle doelsoorten van beekdalen voelen zich thuis, zoals grote weerschijnvlinder, donker pimperlblaauwtje, das, franjestaart, bosbeekjuffer en beekrombout. De bever wordt geïntroduceerd. Deze 'bouwer van dammen en veller van bomen' zorgt voor dynamiek in de beek en voor het ontstaan van overstromingsvlaktes.

Voor het beoogde herstel van kwelmoerassen, hoogveentjes en bronbeekjes in het Beersebroek, Spekdonken, Heiloo, Goorloop en Cartierheide zijn hoogveenglanslibel (nu bij Reuselse Moeren) en gewone bronlibel (nu in Beerzedal bij Kampina) prima indicatoren. In de talrijke poelen in de dalvormige laagten tussen Beersebroek en Spekdonken respectievelijk Het Goor en Cartierheide zullen onvoorstelbaar veel boomkijkers en kamsalamander voorkomen. In sommige delen zoals de Spekdonken en Smalbroeken bij de Kampina wordt het cultuurhistorische patroon hersteld. In het overgrote deel van de beekdalen bepalen grote grazers het landschapsbeeld. Dat hoort ook bij een robuust karakter.

De beken doorkruisen ter hoogte van de dekzandruggen grootschalige bos- en natuurgebieden. Het Groene Woud tussen Tilburg en Schijndel ontwikkelt zich tot een parkachtig boslandschap met heide, graslanden, poelen, moerassen en akkers en kleinschalige landschappen. Het beheer geschiedt grotendeels met edelherten, wisenten en halfwilde runderen en paarden. De Neterselsche en Mispelindsche, Landschotsche en Oirschotse Heide worden een heuse Brabantse Steppe; een halfopen tot open natuurgebied van duizenden hectares aaneen met natte en droge heide, vennen en graslanden met aan de randen boscomplexen. De beekdalen maken er onderdeel van uit. Korhoen, grauwe kiekendief en grote grazers voelen zich hier thuis.

Het omgevormde natuurbos, de Kempense Bossen bestaat uit zomereikenberkenbos, die het hoogveen en de natte en droge heiden van de Cartierheide en de Goorloop omzomen. Open plekken, de karakteristieke dreven en brede zandpaden binnen het bos zorgen voor de verspreiding van de gladde slang en vele andere soorten door het hele gebied. Na de bekende 'vlinderbanen' nu dus 'slangengordels'.

Alle kruisende barrières zijn 'beverproof', dat wil zeggen dat ze bestaan uit een onderdoorgang met oevers van circa tien breed, ontstaan door het versmallen van het natte profiel van de beken. Vanzelfsprekend worden de wegen voorzien van rasters en geleidende beplanting. Bij bredere en of drukke passages zoals het kanaal, de A58 en drukke lokale wegen worden 'ecopergola's' aangebracht, bijzondere kunstwerken op doorrij- en vaarhoogte, die de passeerbaarheid voor boomarter en eekhoorn en geleiding van grote weerschijnvlinder en vleermuizen verbeteren.

Bouwstenen voor cultureel Brabant: knetterig en cultureel

Buiten de natuurgebieden en de dalen van de Beerzen ligt een landschap van volksverhalen en tumultueuze geschiedenissen. De fijnmazige routestructuren van paden en wegen komen samen in knooppunten. In het plan zijn de vele driehoekige ‘plaatse’ en brinken, de overbruggingen van de Beerzen en landschappelijk aantrekkelijke plekken opgenomen in een uitgebreid knooppuntennetwerk. De knooppunten vertellen de verhalen van vroeger maar ook van nu en de toekomst. Nieuwe informatiesystemen als mobiele telefoon, internet en GPS geven de mogelijkheid voor de bezoekers om hun eigen geschiedenis van een plek aan te geven.

De Spoordonkse watermolen is een bijzondere rust-, informatie- en ontmoetingsplek. Hier worden de historie, het heden en de toekomst van het waterbeheer, de molen en het stuwrecht geïllustreerd. Het is de enige gestuwde situatie in de Beerze. Hier komt het dal tussen het dorp en het voormalige kasteel weer onder water te staan. In de beek zelf is een natuurlijke waterspeelplaats aanwezig. Waterschap, natuurorganisaties, recreanten komen er samen voor overleg of excursies. Jenever, bier en brood van eigen molen, bakkerij en brouwerij zijn verkrijgbaar in het café.

Bouwstenen voor bourgondisch Brabant: gastvrij en luxueus

De identiteit van Brabant, gastvrijheid, jovialiteit, levenslust, het genieten, is terug te vinden in het landschap van Midden-Brabant. Wonen en werken met veel vrijheid en ruimte, kleine clusters van woningen met grote tuinen en erven, villa’s en werklocaties in het bos, geven sfeer aan de kleinschalige gebieden tussen de grote natuureenheden. Bedrijven, gerelateerd aan de kennisindustrie zullen zich in dit gebied vestigen vanwege de goede ontsluiting en de kwaliteit van het landschap. Het Bedrijventerrein De Kempen bij Hapert in een groenblauwe setting is hier een goed voorbeeld van. De landbouwers in dit kampenlandschap ondersteunen deze gastvrijheid door middel van dineren en logeren bij de boer en het vervaardigen van lokale producten als Wijers oude jenever en Beerzebier (*slow food*). Recreatieondernemers spelen op bourgondisch Brabant in met arrangementen, zoals golf spelen op een landgoed nabij Het Groene Woud en wellnessactiviteiten, gekoppeld aan het mooie en schone water van de Beerze. Vele bestaande en nieuwe uitspanningen aan de knooppunten krijgen de kans op een kwaliteitsimpuls. Maneges verbreden zich tot hippische centra, vanwaar men met paard en wagen of te paard het afwisselende landschap kan verkennen.

Bouwstenen voor avontuurlijk Brabant

De Beerzen en de natuurgebieden krijgen een minimaal netwerk van paden: veepad, oude driften, kerkpaden en struinroutes door de jaarrondbegrazing van half wilde paarden en runderen. Onder leiding van rangers worden excursies gehouden in de eindeloze natuurparken. Met kaart, kompas en GPS kan men zelf verkennen. Overnachten in de natuur is mogelijk in boomhutcampings en recreatieparken met beverburchten. Hier kan men oog in oog staan met een kudde paarden of met edelherten. Men is te gast in de natuur.

Bouwsteen Plantage Middelbeers

Middelbeers is het centrum van de Beerzen. In de oksel van Landgoed Baest, het dorp en de beide Beerzen wordt een bijzonder woonlandschap ontwikkeld. Water, natuur en cultuurhistorie zijn de dragers van deze deelsluitwerking. In een waaivormige strip van afwisselend rood en groen wordt gefaseerd in de tijd de dorpsrand omgevormd tot een heerlijke plek om te wonen en te recreëren. Water van het dorp en de nieuwe woonwijk wordt geïnfilteerd volgens de principes van de middeleeuwse bevoeiing in de groengebieden. Grote weerschijnvlinders en kamsalamanders zitten in de tuin. De historische es wordt ingericht als graanpark met zitplekken en plukweiden. De robuuste structuur van de Beerzen wordt door Plantage Middelbeers een stuk steviger.

Bouwsteen Draagvlak: samen idealen naar uitvoering brengen

De realisatie van de robuuste verbindingzone ‘Beerze op waterbasis’, het watersysteem en het groenblauwe woonlandschap bij Middelbeers is een uitdagend proces vanwege het bovenlokale karakter, de beoogde kwaliteit, de belangen, de strakke regelgeving en lange procedures.

Het concept geeft op hoofdlijnen richting aan de toekomst van de Beerze. Om te komen tot een succesvolle gebiedsontwikkeling is het in onze visie belangrijk om het gebied en de partijen niet nu al in een format te dwingen. Het uiteindelijke plan of deelplannen moeten ontstaan vanuit de intrinsieke kwaliteiten van het gebied en in het bijzonder de wensen en belangen van de bij de ontwikkeling betrokken partijen.

Door gebruik te maken van de intrinsieke kwaliteiten van de plek en deze te plaatsen in de historie, de toekomst én het hele ecologische (water)systeem, ontstaat een duurzame ruimtelijke kwaliteit. Door inzicht te verkrijgen in de wensen en belangen van betrokken partijen ontstaat draagvlak en commitment, hetgeen voorwaarde is voor een succesvolle ontwikkeling. Dit geldt bijvoorbeeld voor Plantage Middelbeers voor primaire partijen zoals Het Brabants Landschap, Waterschap De Dommel en de gemeente Oirschot, provincie, rijk en marktpartijen. De samenwerking tussen private en publieke partijen is een absolute noodzaak gezien de complexiteit van het vraagstuk. Het dwingt tot creatieve en niet-alledaagse oplossingen. Voor een bovenlokaal project als de Beerze is het noodzakelijk om gezamenlijk buiten de bestaande kaders te treden. Het strikt toepassen van bestaande regelingen, zoals de provinciale landgoederenregeling, doet geen recht aan de beoogde kwaliteiten op de schaal van het gebied. Partijen dienen bereid te zijn samen de benodigde flexibiliteit op te zoeken.

Bouwsteen Organisatie en financiering

Ook de organisatiestructuur kan en mag niet vooraf worden bepaald. Deze vloeit voort uit de inhoud en het commitment van partijen. De belangen van de diverse partijen vertalen zich in de mate van hun betrokkenheid. Er is een managementorganisatie nodig die over het organiserend vermogen beschikt om de ontwikkeling van het gebied aan te sturen en optimaal gebruik te maken

van kennis, kunde en creativiteit van aanwezige partijen, zonder zelf actief te ontwikkelen – dat wordt aan deskundige partners overgelaten.

De financieringsstructuur is zodanig dat kosten en opbrengsten zichtbaar zijn, zodat verevening over het totale gebied of deelgebieden kan plaatsvinden. Een dergelijke managementorganisatie moet slagvaardig kunnen handelen. Zij heeft een mandaat nodig van de betrokken overheden om te kunnen werken buiten de dagelijkse politiek. De focus van de organisatie is gericht op het tot stand brengen van de ontwikkeling en het op gang brengen van de hiervoor benodigde geldstromen, zowel in de vorm van subsidies als in de vorm van opbrengsten uit ontwikkelingen. De organisatie beschikt over de financiële middelen om zaken in gang te zetten.

Essay – Waterdrager: een vloeiend verloop naar een evenwichtig landschap

Wie zich nu in het beekdal van de Beerze begeeft, kan zich moeilijk voorstellen dat het Brabantse landschap grotendeels gevormd is door rivieren en beken. Sterker nog, je ziet makkelijk de Beerze over het hoofd. De beek is verstopt tussen agrarische gronden en ingekaderd tot een weinig spannende waterloop. Eén blik op de kaart leert echter dat water oorspronkelijk een duidelijke plek in het landschap had: namen als Aa, Stroom, Leij en Beek verwijzen nog naar het water. Als het aan ons plan ligt, krijgt het water weer zijn prominente plaats in het landschap terug. Daarbij gaan we graag een stap verder dan de reconstructiecommissie voor ogen stond. Ons sleutelproject laat zien dat het kan.

Water als drager van het oorspronkelijke landschap

Het natuurlijke landschap is vooral gevormd door het water – zowel door fysische processen zoals erosie en sedimentatie als door grondwaterstanden, kwel en infiltratie. De natuurlijke omstandigheden bepalen direct de vegetatietypen in een gebied. De natuurlijke kwaliteiten van het landschap bepaalden oorspronkelijk het gebruik van land door de mens. De belangrijkste kwaliteiten waren de beschikbaarheid van water, vruchtbare grond en een veilige (droge) plek om te wonen.

Water als drager van menselijk handelen

Begin veertiende eeuw stonden langs de Beerze vijf watermolens. De Beerze wordt dus al zeven eeuwen gereguleerd. Het gehele landschap is inmiddels aangepast aan de wensen van de mens. Brede kanalen zorgen voor snelle afvoer. Stuwen houden het water op peil. Drainage ontwatert landbouwgronden in natte perioden, in droge tijden wordt grondwater onttrokken voor beregening van de gewassen. Met (kunst)mest worden gronden voorzien van voedingsstoffen. Regenwater in bebouwd gebied stroomt via riolen naar de zuivering.

De technische ontwikkelingen maken de natuurlijke kwaliteiten steeds minder belangrijk. Het landschap is maakbaar. De inrichting van het landschap wordt bepaald door compromissen tussen de functies wonen, landbouw en natuur. De nadelen van dit handelen dringen echter steeds meer door. Negatieve effecten worden zichtbaar in overstromingen, beregeningsverboden, overbemesting, vershraling van plant- en diersoorten en ga zo maar door.

Het landschap is een versnipperd landschap, zonder zichtbare samenhang tussen de gebruiksfuncties, maar ook zonder herkenning van het natuurlijk systeem. Daarbij is het watersysteem kwetsbaar en is door het ontbreken van de natuurlijke habitat de oorspronkelijke flora en fauna nauwelijks meer in het gebied aanwezig.

Water als drager van de toekomstige ontwikkeling

De negatieve bijverschijnselen hebben een wending in het denken over onze leefomgeving teweeggebracht. Met als steun in de rug het beleid Waterbeheer 21e eeuw en de Kaderrichtlijn Water worden natuurlijke watersystemen hersteld. Stuwen worden verwijderd, watergangen ondieper gemaakt, oude meanders uitgraven en overstromingsvlaktes aangelegd. Ook in het Reconstructieplan Beerze Reusel zien we deze omslag terug. Vanuit het streven naar

een duurzaam waterbeheer biedt het reconstructieplan meer ruimte voor de beken.

Wij vinden dat de reconstructiecommissie hierin nog altijd terughoudend is. De voorgestelde functionele zonering rondom natuurgebieden en woongebieden leidt tot wederom tot een compromis. Dit is niet de juiste aanpak! De beschikbaarheid van water, de hydrologische situatie en de aard van de bodem zijn de belangrijkste factoren voor de vorming van een duurzaam landschap. Voor succesvol beekherstel moet de basis dan ook liggen in het herstellen van de natuurlijke hydrologische situatie. Dit staat garant voor een robuust, zelfregulerend systeem dat tegen een stootje kan. In onze visie is de hydrologie de sturende component voor de inrichting van het landschap en maakt de mens, net als vroeger weer optimaal gebruik van de aanwezige kwaliteiten. Dát landschap vormt een robuuste ecologische verbinding tussen de huidige natuurplek, biedt een unieke woonomgeving en nodigt uit tot verrassend recreatief medegebruik.

Kenmerken van het oorspronkelijke watersysteem

Wie een natuurlijk beekdal wil, moet zorgen voor evenwicht tussen hydrologie, vorm en verhang van de beek (morfologie), waterkwaliteit (vooral nutriëntengehalte) en het watergebruik. Alleen dan is er sprake van een robuust systeem. Kies je niet voor evenwicht in de basis, dan moet je altijd blijven (bij)sturen. Water zoekt altijd zijn eigen weg. Het stroomt van hoog naar laag en gaat daarbij de weg van de minste weerstand. In de hoger gelegen zandruggen infiltreert het water diep om vervolgens met vertraging in het beekdal, het laagst gelegen punt in het landschap, weer aan het oppervlak te komen (kwel). Daar stroomt de beek. De vertragende werking van infiltratie is een natuurlijke spreiding van de regenwaterafvoer.

Tussen de kwel- en infiltratiegebieden liggen de intermediaire gebieden, veelal op de flanken van het beekdal. Ook daar is kwel en infiltratie, maar het zijn ondiepe grondwatersystemen.

De infiltratiegebieden bepalen het wel en wee van de beek, niet alleen wat betreft de waterkwantiteit, maar ook de waterkwaliteit. De loop van de beek ligt niet vast maar verandert in de loop van de tijd door de kracht van het water. Voorwaarden voor meandering zijn ruimte, verhang en variatie in de hoeveelheid af te voeren water. Op plaatsen met veel stroming treedt erosie op, op luwe plaatsen bezinken de meegevoerde deeltjes weer. Deze processen worden versneld door obstakels in de beek, zoals takken, boomwortels of zelfs hele bomen die in de beek vallen. Hierdoor verlegt de loop zich voortdurend en ontstaat een slingerende (meanderende) waterloop. Deze bijzondere afwisseling van nat en droog staat voor een dynamisch ecosysteem, met unieke kansen voor de natuur(ontwikkeling).

Verstoring van het evenwicht

Door in de infiltratiegebieden te bouwen en landbouw te bedrijven, infiltreert de neerslag niet maar wordt die voor een groot deel afgevangen of versneld afgevoerd. Het water dat wel beschikbaar is voor de beek is kwalitatief veranderd door bemesting en invloeden van het alledaagse straatleven. In het beekdal hebben ingrepen als

kanalisering en verdieping van de waterloop de afvoersnelheid van water verhoogd. Door het ontbreken van luwten vindt geen sedimentatie meer plaats. De natuurlijke drager van bodemmateriaal, voedingsstoffen en zaden is van een drager van het landschap afgevlakt tot een drager van alleen het water.

Herstel van het watersysteem

Herstel van het natuurlijke systeem is nodig. In deze visie is de nieuwe landschappelijke structuur geënt op de drie componenten van de hydrologische basis: infiltratiegebieden, kwelgebieden en intermediaire gebieden. Elk gebied wordt ingericht voor gebruik dat past bij het hydrologisch functioneren van het systeem. In onze visie worden geen compromissen gesloten, maar vallen alle stukjes op hun natuurlijke plaats.

- Om een goede waterkwaliteit te krijgen, worden de infiltratiegebieden beschermd. Immers, dáár komt het beekwater vandaan. Water dat infiltreert moet schoon zijn. Goed gebruik van het land is dus van essentieel belang.

Omschakelen naar duurzame landbouwvormen is noodzakelijk voor verbetering van de grondwaterkwaliteit.

- In de intermediaire gebieden is het watersysteem minder kwetsbaar. Hier is ruimte voor de huidige intensievere landbouw. Om de waterkwaliteit in de Beerze te beschermen, wordt het water in deze zone zoveel mogelijk hergebruikt (beregening). Alleen het surplus stroomt, via zuiverende voorzieningen, naar de beek.
- Wanneer er ruimte beschikbaar is voor zelfregulerende processen hoeft het profiel van een beek niet gegraven te worden maar vindt de beek zijn eigen weg. Hierbij zal zich een profiel ontwikkelen dat past bij de afvoercharacteristieken van de beek, het verval en het bodemtype.

Herkenbare landschapselementen

Het hydrologische systeem verdeelt het landschap in zones die parallel aan de beken liggen. De inrichting van deze zones wordt gedicteerd door de waterkaart. De zichtbare samenhang tussen het landschap en de onderlegger maakt het landschap weer herkenbaar.

In onze toekomst zie je in het Beerzedal de volgende landschappen, die in de basis nauw aansluiten bij de cultuurhistorische opbouw van het gebied. De beschrijving volgt de weg die het water aflegt.

Eigentijdse 'woeste gronden'

Op de hoger gelegen ruggen komt nieuwe landbouw tot ontwikkeling. Deze gaat uit van duurzaam grondgebruik en is vormgegeven als eigentijdse 'woeste gronden'. Je ziet grote aaneengesloten bossen voor de productie van 'Brabants hardhout', waartussen de half-wilde kuddes Beerzebuffels vrij grazen. De nieuwe bossen vormen de ideale biotoop voor de groene specht. Door de parallelle ligging met de beek vormen ook de bossen een ecologische verbinding tussen de bestaande natuurgebieden.

Duurzame landbouw en bosbouw zijn geschikte vormen van grondgebruik in de infiltratiegebieden. Een combinatie met begrazing door kuddes runderen voor de productie van scharrelrundvlees biedt extra economisch perspectief. Voor de productie van

robinahout moet gedacht worden aan boomweiden met een omvang van 400 tot 800 hectare. Voor duurzame landbouw zijn er tal van subsidies, terwijl het hardhout (met FSC-keurmerk) op de lange termijn inkomsten oplevert. Naast de productiefunctie draagt de toename van bosgebieden bij aan een schonere lucht door het vastleggen van koolstof (CO₂-emissiereductie).

Landerijen met afwisselend akkerbouw en weiden

In de intermediaire zone blijft het karakteristieke Brabantse landschap behouden: boerderijlinten tussen de landerijen met afwisselend akkerbouw, tuinbouw en weiden. In beginsel verandert hier weinig in het gevarieerde landschapsbeeld, maar het onderliggende watersysteem wordt grondig herzien. In de zuiverende rietvelden die de landbouwgebieden van de beek scheidt, kun je zomaar het baardmannetje of de grote karekiet aantreffen.

De grondwaterstand kan zonder grote ingrepen worden afgestemd op een optimale groei van de landbouwgewassen. De landbouw 'houdt zijn eigen broek op' door circulatie en opvang van het beschikbare water in buffers. De buffers liggen centraal en worden gevoed vanuit het grond- en regenwater. Ze voorzien meerdere percelen van landbouwwater (oppervlakte buffer ongeveer vijf procent van het landbouwgebied). In droge periodes kan het water in de buffer worden benut als beregeningswater. Alleen in extreme natte omstandigheden wordt water vanuit de waterbuffer afgevoerd naar de beek, maar dan wel via een natuurlijke zuivering waarin de overmatige nutriënten worden verwijderd voordat het water in de beek stroomt. Per vijf waterbuffers wordt één centraal zuiveringsveld aangelegd, de benodigde grootte is dan ongeveer een hectare.

De beek die zijn eigen weg zoekt

In de beekzone langs de Beerze vind je nieuwe natuur en overstroomingsvlaktes. In de natte omstandigheden ontwikkelen zich elzenbroekbossen, moerassen en grazige ruigtes. Met laarzen aan wandel je door natte graslanden. Via knuppelpaden of klimmend overstapstenen doorkruis je de beek. Je route is iedere keer anders omdat de beek de ruimte krijgt vrij zijn weg te kiezen. In de bovenloop van de beek vind je duizendknoopfonteinkruid. De breedte van de Beerze neemt toe naarmate hij meer water verzamelt. In de middenloop van de beek word je verrast door een ijsvogel die als een blauwe schicht langs vliegt, een waterspreeuw die onder water lopend naar insecten jaagt of de bosbeekjuffer die om je heen dartelt.

Fietsend langs de benedenloop geniet je van foeragerende ooievaars in de moerassen in het beekdal. In het voorjaar tref je hier velden met dotterbloemen.

Nieuwe Brabantse hoeves op de rand van de beekdalzone bieden plaats aan twaalf tot twintig woningen in een landgoedachtige context. De natuur loopt hier letterlijk tot aan de gevel. Nieuwe woonvormen langs de beek bieden een alternatief voor het 'dichtslibben' van de beekzone in onder meer de stedelijke zone Eersel-Hapert-Bladel. Daarbij behoud je wel de basis voor voorzieningen in de dorpen van het Beerzegebied.

Verrassende doorkruisingen of samenloop van omstandigheden? De nieuwe structuur wordt enkele malen diagonaal doorsneden

door een vierde landschapstype: de dekzandruggen met vennen. De dekzandruggen herbergen als infiltratiegebieden ook in het huidige landschap de belangrijkste natuurwaarden (bos, heide en vennen). Deze gebieden worden gekoesterd als belangrijke waterdragers. Drainagemiddelen zijn hier taboe. De grondwaterstand zal zich op een hoger niveau herstellen. Natuurlijke laagtes vullen zich in de toekomst weer met water, het aantal vennen groeit vanzelf. Dit versterkt de functie van de gebieden als waterleverancier voor de lagere delen en vergroot de natuurlijke diversiteit. De vennengebieden met heide zijn prima verblijfplaatsen voor bijvoorbeeld hazelwormen, zandhagedissen en venglazenmakers.

Beleef de Beerze

De functionele (route)structuren liggen min of meer loodrecht op de landschappelijke basisstructuur. Rijdend over de belangrijkste verkeersroutes ervaar je in de toekomst weer de landschappelijke verschillen: de grootschalige boomweiden, de oude landbouwgebieden en de natte, bosrijke beekdalen. Het landschap biedt weer mogelijkheden om je te oriënteren. Als recreant sta je voor een keuze: wil ik struinen door het beekdal, kanoën op de beek, zwerfen op de 'hoogvlaktes' of door de lommerrijke bos- en heidegebieden? Kortom, tal van mogelijkheden om het nieuwe Brabantse landschap te beleven!

Ongewenste activiteiten

In onze visie passen in het Beerzedal geen activiteiten zoals:

- grootschalige grondwateronttrekkingen. Onttrekkingen in de brongebieden, zoals de drinkwateronttrekking bij Vessem (in het bovenste zandpakket) veroorzaken verlaging van de grondwaterstand in het Beerzedal. Dit leidt tot verdroging en een verminderde kwelstroom. Verplaatsing of herziening is noodzakelijk;
- overstorten op de beek. Geheel in lijn met het landelijk beleid (basisinspanning voor de gemeenten) dient ook de vuilvracht in het water dat uit de stedelijke systemen op de Beerze loost te worden teruggedrongen. Sluiting van overstorten en de bouw van randvoorzieningen is nodig om de waterkwaliteit te waarborgen;
- continue lozingen: de RWZI bij Hapert loost nu nog op de Kleine Beerze. Het natuurlijke afvoerregime van de beek is hierdoor verstoord. Daarentegen zorgt de RWZI wel voor voldoende water van voldoende kwaliteit. Heroverweging van de lozing maakt daarom onderdeel uit van onze visie.

Het systeem in het klein

In het sleutelproject zien wij een uitgelezen mogelijkheid om de haalbaarheid van onze visie te illustreren. Het systeem dat wij voor ogen hebben, geldt in het ideale geval voor het hele beekdal. Maar het begint met het herstellen van de natuurlijke driedeling in kleine delen. In de loop der jaren kan dit groeien tot een natuurlijke situatie voor het hele beekdal. Daar waar grondeigendommen, beschikbaarheid van geld en ambitieuze stakeholders elkaar ontmoeten, ontstaat een ideaal klimaat voor het ontwikkelen van het landschap naar een natuurlijke onderlegger. Als voorbeeldgebied kiezen wij in ons sleutelproject voor een gebied langs de Groote Beerze. Het water in de Groote Beerze heeft

de functie van waternatuur en viswater. Het zorgen voor een goede waterkwaliteit in de Groote Beerze heeft dus prioriteit (boven Kleine Beerze). Bovendien ligt ons sleutelproject in het bovenstroomse deel van de Beerze. Een goede start bovenstrooms werkt bovendien door naar benedenstroomse gebieden. Verder sluit ons sleutelproject aan bij het reeds gerealiseerde Waterpark Groote Beerze en het vanaf 2007 uit te voeren beekherstelproject op het traject Moerasbos–Grijze Steen. De projecten versterken elkaar. Door het gebied te vergroten wordt het aantrekkelijker voor recreatie.

Met de betrokken partijen (Waterschap, ZLTO, Reconstructiecommissie) moeten de huidige functies tegen het licht worden gehouden en waar nodig aangepast aan het natuurlijk watersysteem. In het brongebied moeten schadelijke activiteiten worden gestopt. In het beekdal moet ruimte komen voor kwel en meandering. Sporen van menselijk ingrijpen, zoals stuwen en harde oevers, moeten worden verwijderd. De beek krijgt ruimte om zelf zijn weg te zoeken.

De invloed van de landbouw op de Beerze vertaalt zich in een waterkwantiteitprobleem en (tijdelijke) berging van het beekwater in natuurgebieden stuit op problemen, vooral vanwege de (eutrofe) waterkwaliteit. Met dit sleutelproject wordt duidelijk gemaakt dat de landbouw en de beek 'hand in hand' kunnen gaan. De landbouwactiviteiten in het intermediaire gebied blijven bestaan; het onderliggende watersysteem wordt aangepast. Het watergebruik vatten we in een eigen subsysteem. Een buffer moet worden aangelegd (circa één per honderd hectare), met een grootte die overeenstemt met de verwachte waterbehoefte uit de aangrenzende percelen (vijf procent van het areaal). Tussen de waterbuffer en de beek realiseren we een helofytenfilter.

In ons project wordt het beeksysteem weer gevoed door het diepe grondwater en incidenteel door overstromingen uit de buffers. Terwijl in droge tijden de landbouw geen aanspraak maakt op het beekwater.

Ook de kwaliteit van het toestromende water is gewaarborgd. Hiermee wordt in de beek plaatsgemaakt voor bijzondere en kwetsbare plant- en diersoorten.

Financieringsmogelijkheden sleutelproject

Het waterschap investeert geld en ruimte in het compenseren van de gevolgen van wateroverlast (nadeelcompensatieregeling). Door het toepassen van de waterbuffers wordt het probleem bij de bron aangepakt. Wij vinden het beter om de ruimte te benutten voor waterbuffers en dus niet voor overstromingsgebieden. Bovendien achten wij het reëel om aanspraak te maken op de financiële middelen die gereserveerd zijn voor de overstromingsgebieden. Ook achten wij het haalbaar om aanspraak te doen op diverse subsidies voor het herstructureren van landschap en landbouw, bijvoorbeeld het Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG).

Op dit moment kampt het Beerzegebied met een tekort aan water voor de landbouw en vrijwel jaarlijks stelt het waterschap in droge zomerperiodes een beregeningsverbod in. Dit leidt tot inkomstenderving voor de landbouw. Daarnaast zal door de klimaatverandering de verdrogingsshade in de landbouw met vijf tot twintig pro-

cent toenemen in 2050 ten opzichte van de huidige situatie. Door het toepassen van de waterbuffers, krijgt de landbouw het waterbeheer in eigen hand en is de sector voorbereid op de toekomst. Zo is ook de investering terug te verdienen.

Samen aan de slag

In onze visie behoren tot het projectteam ten minste het waterschap in een kennisrol, ZLTO voor overleg over de locatiekeuze (nu en in vervolgprojecten) en de reconstructiecommissie als intermediair en communicator. Dit kernteam zal per deelproject samenwerken met onder andere Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, de provincie (invulling ecologische verbinding en regionale waterberging) en investeringsmaatschappijen voor de productiebossen (verantwoord beleggen) en de woonhoeves. Gezamenlijk transformeren we het landschap tot een robuust, zelfregulerend systeem dat de bestaande natuurwaarden verbindt en versterkt.

Essay – Auberge ‘De Kempen’

Motto: X Ω X

Wij bieden u geen nieuw ruimtelijk ontwerp aan. Niet een nieuwe blauwdruk op realisatie van de robuuste ecologische verbindingzone van de Groote en Kleine Beerze.

Er zijn plannen genoeg. Goede plannen waarin uitstekende analyses worden gemaakt van de dekzandruggen, de bosgebieden, jonge en oude ontginningen, de linten van kernen, die als een soort spekoek op elkaar zijn gestapeld. Maar papier herstelt nog geen beekdalen en maakt al helemaal niet een robuuste ecologische verbindingzone. Ontwikkelingen gaan onvoldoende snel, want:

- de grondmobiliteit is te gering: de mogelijkheid voor inzet van geld door de overheid is beperkt, omdat deze inzet niet tot prijsopdrijving mag leiden en beschikbaarheid van grond op vrijwilligheid is gebaseerd;
- er is geringe dynamiek in de streek. Dit heeft te maken met de sociaal-culturele identiteit (de contente mens) en het gebrek aan mogelijkheden voor economische impulsen.

Voor de realisatie van deze robuuste ecologische verbindingzone is meer nodig.

Wij bieden u geen ruimtelijk ontwerp, maar een ontwikkelingsconcept aan in de vorm van een menukaart. Hierop staan de (economische) locatieontwikkelingen die in het gebied van Beerze Reusel worden toegestaan, in ruil voor een bijdrage aan de ontwikkeling van de robuuste ecologische verbindingzone. Wij nodigen partijen uit om de aangeboden kansen op te pakken en verlangen van hen een deel van de verbindingzone te realiseren. Wij bieden een nieuw ruimtelijk arrangement, waarin passie en nieuw elan worden gecombineerd met het streekeigen karakter. Wij lokken nieuw geld naar de Kempen en bieden in ruil ruimte voor passie, letterlijk ruimte.

Het stroomgebied: ontdek nieuwe woeste gronden

Het stroomgebied van de Beerze en de Reusel beslaat een klein deel van de Kempen, ruwweg het gebied tussen de Belgische grens onder Eindhoven en Tilburg en de Campina. Het heeft een eigen identiteit, zowel ruimtelijk als sociaal-cultureel. Deze identiteit bepaalt welke ontwikkelingen in het gebied mogelijk zijn en dus wat wij op de menukaart zetten.

De ruimtelijke identiteit van het gebied bestaat uit de contrasten tussen beekdalen, oude en jonge ontginningen en beboste dekzandruggen. Dorpen liggen als linten over het landschap op de overgang tussen beekdalen en hogere zandgronden. De beken vormen dunnen snoeren, dwars op de bebouwingslinten. De oude zandontginningen van de regio zijn kleinschalig, hebben een onregelmatige verkavelingstructuur en een besloten karakter (couliessen). De jonge ontginningen zijn grootschaliger van aard en minder karakteristiek. In de afgelopen decennia heeft door de ruilverkaveling, normalisatie van de watergangen en grootschalige landinrichting een nivellering van het beeld plaatsgevonden. De jonge ontginningen en de ruilverkavelde gebieden komen in onze ogen in aanmerking voor transformatie. Hier kan de ambitie om de ecologische hoofdstructuur te realiseren een nieuwe betekenis krijgen. De eco-

logische verbindingen kunnen worden gerealiseerd door ontwikkelingen toe te staan en deze te combineren met natuur- en landschapsontwikkeling. Hier is sprake van een salamitactiek. De nieuwe woeste gronden zijn geboren, waarin woest staat voor de toegestane dynamiek en ontwikkeldrift. Dit om de ecologische en waterhuishoudkundige ambities van de regio te kunnen realiseren.

Wij zoeken de gebieden waar economische ontwikkelingen mogelijk zijn: nieuwe woeste gronden, nieuwe ontwikkelingsgebieden. Wij wijzen ze niet aan; wij doen suggesties en de bewoners van het gebied beslissen. Dit gebeurt in de tweede fase van de prijsvraag. De sociaal-culturele identiteit wordt bepaald door de aard van de bewoners van het gebied. Zij zijn tevreden met het bestaan, zitten op het bankje op het marktplein, roken een sigaar en drinken een pint. ‘Waarom zou er iets moeten veranderen?’, stralen ze uit. Het symbool van de Kempenaar is de contente mens.

De omgeving staat hiermee in contrast want het bruist er volop. Tilburg en Eindhoven zijn sterke economische en wetenschappelijke centra. Het gebied van Beerze Reusel ligt in Brainport Nederland, een van de meest innovatieve centra van Europa. De agrarische sector zoekt ontwikkelingsmogelijkheden voor glastuinbouw en intensieve veehouderij.

Deze sociaal-culturele context bepaalt welke ontwikkelingen wel en welke niet worden ingezet. Ook wat wel en wat niet mogelijk is. In onze menukaart geven wij potentiële locatieontwikkelingen aan.

De Robuuste Ecologische Verbindingzone: stel de menukaart samen

Wij beschouwen de realisatie van de robuuste ecologische verbindingzone de Beerze als kernopgave voor het gebied. Om deze te kunnen uitvoeren bieden wij ondernemers mogelijkheden aan locaties in het gebied van Beerze Reusel te ontwikkelen.

Tegenover elke locatieontwikkeling, uitgedrukt in hectares, staat een dubbele tegenprestatie. Allereerst moet op de locatie zelf aan landschapsontwikkeling worden gedaan, ter versterking van de ruimtelijke identiteit van en dus de contrasten in het gebied. Daarnaast moet een deel van de ecologische verbindingzone worden ontwikkeld. De omvang van de tegenprestaties, uitgedrukt in hectares, is berekend op basis van de waarde van de locatieontwikkeling in het economische verkeer.

Er geldt een aantal spelregels.

- Locatieontwikkeling kan alleen plaatsvinden in de aangewezen nieuwe ontwikkelingsgebieden – de hernieuwde woeste gronden. Daar moet ook de landschapsontwikkeling plaatsvinden. Per nieuw ontwikkelingsgebied wordt een beeldkwaliteitplan opgesteld met richtlijnen voor de landschapsontwikkeling. De ontwikkeling van een deel van de robuuste ecologische verbindingzone hoeft niet direct aan te sluiten op de locatieontwikkeling, maar mag in principe op elk deel van de verbindingzone plaatsvinden, dat nog niet is ingericht of in ontwikkeling is. Dit biedt de ondernemers de ruimte om zelf te kiezen waar ze grondposities willen of kunnen innemen om de ecologische verbindingzone te ontwikkelen.

- De ontwikkeling van de robuuste ecologische verbindingzone moet plaatsvinden conform vooraf opgestelde streefbeelden: de beoogde natuurontwikkeling is leidend.
- We bieden net zoveel ontwikkelingsmogelijkheden aan als nodig is om het restant van de verbindingzone te realiseren dat nog niet is ontwikkeld of in ontwikkeling is.

De menukaart bestaat uit een aantal rechten in de vorm van mogelijkheden voor locatieontwikkeling. De definitieve lijst met rechten wordt in de tweede fase van de prijsvraag opgesteld in overleg met de streek.
Wij stellen op onze menukaart voorlopig in de onderstaande tabel de locatieontwikkelingen voor, met bijbehorende tegenprestaties.

Op het terrein van landschapsontwikkeling worden drie categorieën onderscheiden. Bos spreekt voor zich. Nieuwe natuur wordt hier genoemd, omdat dit zo in de beleidsregel van de provincie is opgenomen. In principe kan die natuur diverse verschijningsvormen hebben. Datzelfde geldt voor landschap: de verschijningsvormen kunnen variëren van houtwallen tot bos.

- Uitgangspunten voor de berekening van de tegenprestaties en twee voorbeelduitwerkingen zijn als volgt:
- 1 hectare grond kost 50.000 euro (dit is de agrarische waarde met beperkte toeslag);
 - de ontwikkeling/inrichting van 1 hectare landschap kost 20.000 tot 50.000 euro; dit is sterk afhankelijk van de gewenste beeldkwaliteit: open gebied is goedkoper dan bos;
 - de inrichting van 1 hectare robuuste ecologische verbindingzone kost 50.000 euro; deze kosten zijn voor rekening van het waterschap;
 - de waarde van 1 hectare grond (het privédeel) voor landgoederen is 400.000 euro, ervan uitgaande dat per 5 hectare landgoed 1

- hectare privéterrein is waarop gebouwd mag worden; hiermee kan het volgende worden betaald:
- 1 hectare voor privéterrein = 50.000 euro
 - 4 hectare voor natuur à 50.000 euro per ha = 200.000 euro
 - 4 hectare natuur inrichten à 25.000 euro per hectare = 100.000 euro
 - 1 hectare voor de robuuste ecologische verbindingzone = 50.000 euro;
- de waarde van 1 hectare grond met bestemming glas heeft een waarde van 180.000 euro (benutting ca. 75 procent exclusief voorzieningen, die worden door tuinders additioneel bekostigd); hiermee kan het volgende worden betaald:
- 1 hectare voor glastuinbouw = 50.000 euro
 - 1 hectare voor landschapsontwikkeling = 50.000 euro
 - inrichting van 1 hectare landschap = 30.000 euro
 - 1 hectare voor robuuste ecologische verbindingzone = 50.000 euro.
- De definitieve omvang van de tegenprestaties wordt bepaald in overleg met de opdrachtgevers en voorzien van een economische onderbouwing.

De sleutelprojecten: drie arrangementen

De tabel met ontwikkelingsmogelijkheden is een menukaart met rechten. In principe kan elk gerecht worden beschouwd als een sleutelproject, zoals wordt bedoeld in de prijsvraag. Het is mogelijk rechten afzonderlijk te ontwikkelen of hierin combinaties te maken: arrangementen.
Er kan worden gekozen voor verschillende combinaties van locatieontwikkelingen, die als combinatie een eigen karakter hebben. Wij onderscheiden hierin drie potentiële arrangementen:

- Landelijk-arrangement (combinatie van landbouw en recreatie, boswonen, landgoederen, glastuinbouw);

Locatieontwikkeling	Landschapsontwikkeling	Robuuste Ecologische Verbindingszone
1 ha wonen: 5 woningen per ha	2 ha bos	4 ha
1 ha wonen: 35 woningen per ha	1 ha bos	5 ha
1 ha wonen: landgoedwonen (privéterrein voor woning en tuin)	4 ha nieuwe natuur	1 ha
1 ha welzijn: seniorendorp	1 ha bos	3 ha
1 ha werken: glastuinbouw	1 ha landschap	1 ha
1 ha werken: bedrijventerrein	1 ha landschap	2 ha
1 ha werken: combinatie glastuinbouw en bedrijventerrein	1 ha landschap	1 ha
1 ha wonderwereld: leisurpark	1,5 ha landschap	2 ha
1 ha winkelen: outletcenter	1 ha landschap	5 ha
1 ha wetenschapsvalley	0,5 ha bos	2 ha

- Steen-arrangement (combinatie van intensieve bebouwing voor wonen, outlet, bedrijventerrein, seniorendorp);
- Campus-arrangement (combinatie van wetenschap, glastuinbouw en wonen).

De keuze van het arrangement (of een ander arrangement) is, in de tweede fase van de prijsvraag, aan de streek.

Het gekozen arrangement bepaalt welke locatieontwikkelingen worden opgepakt en welke initiatiefnemers worden benaderd. Met deze initiatiefnemers moeten in een later stadium de ontwerpen worden gemaakt, gebaseerd op de beeldkwaliteitplannen voor de nieuwe ontwikkelingsgebieden en de streefbeelden voor de robuuste ecologische verbindingszone.

Drie voorbeelden van locatieontwikkelingen zijn:

- kassencomplex bij de A58 (eigen sleutelproject);
- seniorendorp tussen Hapert en Casteren (sleutelproject De Grootte Beerze);
- Solar-valley, de wetenschaps-campus voor onderzoek naar zonne-energie ten zuiden van Bladel (sleutelproject Bovenlopen Grootte Beerze).

Het procesontwerp

Het ontwikkelingsconcept dat wij aanbieden geeft volop ruimte om het procesontwerp in te richten naar de behoefte van de opdrachtgever. Er zijn mogelijkheden om inwoners, al dan niet via hun vertegenwoordigers, een hoofdrol te geven. Maar het concept kan ook top-down worden ingevuld.

Wij kiezen voor een procesontwerp met een mix van bottom-up en top-down, waarin aandacht is voor drie onderdelen:

- het betrekken van de streek;
- het aanbieden van een koffer met instrumenten om ontwikkelingen in gang te brengen;
- het verleiden van de potentiële initiatiefnemers.

Het betrekken van de streek is de eerste stap in het proces. De twee andere onderdelen volgen hierop en lopen min of meer parallel.

Het betrekken van de streek

Wij willen de streek, als eigenaar van Auberge ‘De Kempen’, betrekken bij de volgende stappen:

- het aanwijzen van de nieuwe ontwikkelingsgebieden, inclusief bijbehorende beeldkwaliteitplannen;
- het bepalen van de mogelijkheden voor locatieontwikkelingen en de bijbehorende tegenprestaties;
- het vaststellen van de meest gewenste arrangementen.

Wie willen wij in het proces betrekken? Voor het aanwijzen van de nieuwe ontwikkelingsgebieden en beeldkwaliteitplannen beschouwen wij de Regionale Reconstructie Commissie als vertegenwoordiger van de streek. Maar voor de keuze van de mogelijke locatieontwikkelingen en arrangementen willen wij graag ook de inwoners horen. Daarvoor gebruiken we het instrument internet. Wij willen via de site van het streekhuis de bewoners vragen voorleggen en de antwoorden als richtinggevend gebruiken voor de samenstelling van de menukaart en van de arrangementen daarop.

De bijbehorende tegenprestaties met economische onderbouwing

overleggen we met de Regionale Reconstructie Commissie. We bepalen ook samen met deze commissie hoeveel robuuste ecologische verbindingszone nog moet worden gerealiseerd.

De instrumentenkoffer

Voordat er kan worden gegeten moeten instrumenten beschikbaar zijn om waarmee de gerechten kunnen worden genuttigd. De instrumenten vormen een mix van stimulering en aanwijzing. Wij stimuleren met geld, personele ondersteuning en planologische procedures. Wij wijzen aan met richtlijnen en planologische instrumenten. In dit laatste schuilt een top-down aanpak, die nodig is om werkelijk ontwikkelingen te kunnen afdwingen.

Wij zien op dit moment de volgende instrumenten:

- beeldkwaliteitplannen voor de nieuwe ontwikkelingsgebieden; streefbeelden voor de robuuste ecologische verbindingszone; eventueel schetsontwerpen van locatieontwikkelingen;
- planologische vastlegging van ontwikkelingsmogelijkheden in de nieuwe ontwikkelingsgebieden;
- planologische vastlegging van de robuuste ecologische verbindingszone;
- cofinanciering uit rijksmiddelen (Nota Ruimte-Brainport, Belvedere) en provinciale middelen (ILG/reconstructie);
- personele ondersteuning vanuit het Streekhuis;
- participaties in locatieontwikkeling voor agrariërs die gronden beschikbaar stellen;
- vrijwillige kavelruil of verplichte ruilverkaveling (op basis van de WRO-2, na 1 januari 2007);
- ruilgronden in bezit van BBL, gemeenten, provincie, waterschap;
- vestigen van voorkeursrecht;
- onteigening (als uiterste instrument om gronden voor robuuste ecologische verbindingszone beschikbaar te krijgen).

In overleg met de vertegenwoordigers in de Regionale Reconstructie Commissie breiden we deze koffer uit.

Verleiden van potentiële initiatiefnemers

Afhankelijk van de locatieontwikkeling moeten potentiële initiatiefnemers worden benaderd. Vaak gaat het om meerdere initiatiefnemers die samen willen optrekken.

Een aantal potentiële initiatiefnemers is:

- woningbouw: projectontwikkelaars (Bouwfonds-MAB, AM Vastgoed)
- wetenschapsvalley: multinationals (Shell, Philips), universiteiten (TUE, UvT, WUR), TOM
- glastuinbouwontwikkeling: glastuinbouwers, TOM
- landgoederen: Brabants Landschap, projectontwikkelaars (Fortis, Rabo), zorgaanbieders
- seniorendorp: zorgaanbieders, projectontwikkelaars

Uiteraard wordt de definitieve lijst vastgesteld op basis van de uitkomsten van de communicatie met de bewoners van Beerze Reusel.

Essay – XI-Markeroog

De diagnose

Nederland

De Randstad verliest terrein als competitief vestigingsklimaat. De belofte van de Deltametropool verdampt zienderogen. De sociaal-economische structuur van de steden blijft kwetsbaar. De onge-stuurde wedloop van gemeenten versnippert het economisch potentieel en staat het ontstaan van excellente locaties in de weg. Het sublieme talent van de Randstad – de erfenis van een machtig en gevarieerd polderland met zijn illusies van leegte, boerenland en natuur – wordt verspeeld. Met laagwaardige ruimteclaims en extreme versnippering verdwijnt het Groene Hart en raakt de steding ontheemd van zijn geschiedenis en natuur. Het verkruielen en bebouwen van het Groene Hart is zeer compromitterend voor het kwetsbare watersysteem en het maakt het toekomstige generaties zeer hachelijk om een duurzaam watermanagement te bereiken.

Aan een planningstraditie van zes eeuwen lijkt een eind gekomen. Het sinds de vroege jaren zeventig overgeleverde instrumentarium voor de ruimtelijke ordening is ingestort. Trefwoorden: bestuurlijke drukte, regeltjesland, risicomijdende cultuur, afwezigheid terugverdienvraag, implementatie problemen, sectorale en lokale doelstellingen zonder integrale benadering, problemen met bereiken kaderrichtlijnen Europa, *low quality deliverance*, politieke vervreemding.

Regio IJmeer

De Noordvleugel van de Randstad is de kurk waarop de natie drijft. Dit belangrijkste gebied van de Randstad ontbeert een krachtige impuls vanuit de ruimtelijke ordening. De mogelijkheden van hoogstedelijk wonen en prestigieuze suburbane milieus met excellent openbaar vervoer moeten worden uitgebreid. De woekering van introverte *footloose* verstedelijking, anonieme rafelranden en ruimtelijke versnippering zonder betere ontsluiting en bereikbaarheid van de economische centra, moet worden gestopt. Het IJmeer, Waterland en het Vechtplassengebied moeten niet een tweede Groene Hart worden dat in amper dertig jaar werd gesloopt. De underperformance van Nederlands grootste watersysteem (het Markermeer-IJmeer) is zorgelijk. Het ecologisch verval door de grote hoeveelheid slib en het historisch verlies van oeverlanden moeten worden gekeerd in een grandioos watersysteem waarin voor de komende 25 jaar waterhuishouding, veiligheid, ecologie en stedelijke ontwikkeling zijn geïntegreerd. Merkwaardig is dat er vele claims op het IJmeer liggen die makkelijk aanvechtbaar zijn omdat het IJmeer sowieso niet voldoet aan de Europese Kaderrichtlijn.

Het proces van ontwerp, planning en implementatie voor dit gebied zal als een van de voorbeelden van een nieuwe ruimtelijke ordening moeten gelden, gebaseerd op integraliteit, *quality output*, economische spin-off; duurzaamheid gekoppeld aan flexibiliteit; implementatie en draagvlak.

Het plan

De door de Eo-Wijersprijsvraag geboden IJmeeroevers zijn het ideale decor voor een gedachte-experiment waarbij een omvattende integrale benadering van het IJmeer gebied kan worden gesteld tegenover het worstcasescenario zoals getoond werd in de Nieuwe kaart van Nederland. Dit experiment laat zich als volgt schetsen: De Noordvleugel heeft een ijzersterke polariteit: Amsterdam met de Zuidas en IJmeers als stedelijk milieu met alle daarbij horende gelaagdheden, culturen, dichtheid en dynamiek tegenover zeer geliefde en identiteitsvolle suburbane milieus zoals de Binnenduinen, Haarlem, het Gooi en Almere. Zoals Amsterdam aan het IJ enorme kansen heeft voor grootstedelijke uitbreiding, zo biedt Almere de beste kans voor suburbane milieus die de lommerrijkdom van het Gooi en een waterwereld als van Stockholm combineren. Deze combinatie biedt een potentieel van (indien noodzakelijk) 100.000 nieuwe woningen en maakt elke in de huidige planning nagejaagde snipper onwelkom. Voorgesteld wordt het IJmeer als entiteit toe te voegen aan Waterland en het Vechtgebied zodat op de valreep een van de meest bijzondere water-, landschap-, natuurgebieden ontstaat. Dit Blauwe Hart is de ideale *greenbelt* voor de Amsterdamse oostflank en wordt het mentale midden van de regio. De basis voor dit fenomeen is de integrale benadering van waterkwaliteit, veiligheid, wetland ecologie, grondstromen.

Het watersysteem

Werk met werk: een publiek-private samenwerking zorgt voor robuuste natuur. Het IJmeer en het Markermeer zijn één geheel. De grens tussen beide meren is geheel fictief. Verbetering van de oevers en de algehele ecologische toestand van het IJmeer kan niet los gezien worden van die van het Markermeer.

Het grote probleem in dit systeem is de verslibbing, die wordt veroorzaakt door erosie van voormalige Zuiderzeeklei langs de kust van Waterland. De laatste decennia is hier een laag van dertig centimeter klei weggeërodeerd. Dit creëert een enorme hoeveelheid waterig slib, dat door wind en golven over het gehele gebied verspreid wordt. Door de aanwezigheid van de Houtribdijk hoopt het slib zich in het IJmeer-Markermeer op en blijft de slibvoorraad toenemen, met ernstige ecologische gevolgen.

- Het veroorzaakt een sterke vertroebeling van het water, waardoor ondergedoken waterplanten sterk benadeeld worden.
- Het benadeelt de voortplanting van vissen, doordat het slib de eieren verstikt.
- Er verspreidt zich een laag waterig slib over de bodem, waardoor het klimaat voor het bodemleven verdwijnt (waaronder de voor watervogels zeer belangrijke driehoeksmossel).

Behalve met het slibprobleem kampt het watersysteem met een ander probleem: er is naar verhouding erg weinig ondiep water waar zich wetlands kunnen ontwikkelen. Dit komt door de inpolderingen, die het watersysteem grote arealen ondiep water hebben ontnomen.

Al met al is sprake van een gemankeerd watersysteem, met grote, door mensen veroorzaakte ecologische problemen die steeds erger

worden. Feitelijk zijn de Zuiderzeeweken ecologisch bepaald nog niet goed afgerond!

Grondverplaatsing

In het gedachte-experiment ‘Markeroog’ wordt een reeks ingrepen voorgesteld.

In het Markermeer–IJmeer worden diepe ‘slibvangen’ gemaakt door het plaatselijk uitbaggeren van het ‘slappelagenpakket’ tot op het pleistocene zand (NAP –5) waarna enkele diepe trechters in het zand worden gemaakt. Met dit kleiige materiaal en het zand zal allereerst de door watererosie afschurende kleiplaat langs de Noord-Hollandse kust (de bron van het slib) worden afgeschermd. Door daar bezande plasdrasoevers te creëren wordt naast de aanpak van het erosieprobleem de ecologisch zeer noodzakelijke vooroever gecreëerd. De vooroevers zijn minimaal 200 meter breed met flauw oplopende taluds die kraamkamers vormen voor vissen, amfibieën en vogels. Deze vooroevers remmen de golfloop zodat de hoogwaterkerende dijken van Noord-Holland en Flevoland extra worden beschermd en grote financiële reserveringen voor dijkreservering vrij kunnen komen. De gedaantewisseling voor het IJmeer zal langs de Waterlandse dijken een continue vooroever brengen van Durgerdam tot Uitdam met een breedte van 200 tot 600 meter. Voor de IJmeerdijk van Zuidelijk Flevoland wordt een 500 meter brede vooroevertong gerealiseerd als buitendijkse verlenging van de brede natuurstrook van Pampushout. Ook de Zuiderzeedijk ter hoogte van Muiden, in

het bijzonder aanvullend op de golfbrekers de Drost, Warenar en Hooft en het gebied aansluitend op het PEN-eiland krijgen brede vooroevers. Op de plaats van de toekomstige uitbreiding van IJburg (de lob in het IJmeer) komt eveneens een vooroever. Sluitstuk van deze grondverplaatsing vormt de opspuiting tussen Almere Pampus en Marken met het materiaal uit de slibvangen. Deze plaat met een omvang van ongeveer vijf bij vijf kilometer vormt het gedroomde Markeroog. De logische stap in de ontwikkelingsgeschiedenis van het ‘landwinnen’: niet meer onder de zeespiegel maar juist als *landfill* ver erboven. De lichtglooiende zuidzijde van de plaat die minimaal vier meter boven de zeespiegel ligt heeft een structuur van meanderende geulen en kanalen, gericht op het IJmeer. De noordelijke – net onder het water verzonken – helft van de plaat wordt beschermd tegen de golven van het Markermeer door een met wilgenbos begroeide buitenring, die een grote lagune omspant. De lagune waarin veel kleiig bodemsediment uit de slibvangen ligt geborgen is een Biesboschachtige oase met bevers en otters, een nieuwe ecologische steppingstone in de keten Oostvaardersplassen–Naardermeer–Waterland. Tussen de lagune en de hogere bebouwde plaat loopt de waterscheiding die de punt van Flevoland verbindt met de Waterlandse kust, enkele kilometers onder Marken. Het IJmeer en Markermeer krijgen helder water met minimaal 6 meter doorzicht, en dientengevolge een rijk ontwikkelde flora en fauna.

De genoemde maatregelen laten zich berekenen als een grondstroom van circa 170 miljoen kubieke meter zand en klei die een investering vergt van ongeveer 920 miljoen euro.

	Oppervlakte (ha)	Benodigd zand (m³)	Benodigd klei (m³)	Vrijkomend zand (m³)	Vrijkomend klei (m³)
Markeroog					
Woongebied	1090	78.480.000			10.900.000
Deltagebied	1462		58.480.000		
Vooroevers	246		6.642.000		
Bezanden oevers	246	2.910.000			
IJmeer					
Plasdras Waterland	350	5.000.000	5.214.000		
Plasdras Muiden	288		4.176.000		
Plasdras Flevoland	120	4.000.000	2.256.000		
Bezanden plasdras	100	995.000			
Slibvangen (4x tot -50m)				34.000.000	24.000.000
Markermeer					
Erosiepreventie & plasdras		34.000.000	24.000.000		
Slibvangen (11x tot -50m)	-			92.000.000	66.000.000
Totaal		125.385.000	100.768.000	126.000.000	100.900.000

In dit grondstromenoverzicht wordt, behoudens de Oostvaardersdijk en de slibvangen, nauwelijks iets gedaan aan het natuurlijk inrichten van het gehele Markermeer. Het doorzichtprobleem wordt dan ook slechts ten dele aangepakt, omdat we dat in deze prijsvraag niet als doelstelling hebben meegenomen.

Nieuwe waterhuishouding

Deze gerichte bagger- en opspuitoperatie levert behalve duurzame waterkwaliteit met wetlandecologie een tweede belofte: de opening van de Oranjesluizen waardoor het IJ en de Amsterdamse grachtengordel weer verbonden raken met het IJmeer. In plaats van bij Zeeburg kan de ‘Nieuwe Oranjesluis’ worden uitgeplaatst naar het voorgestelde Markeroog. De historische ligging van Amsterdam aan de Zuiderzee wordt fysiek hersteld. Men kan direct met een boot vanuit de binnenstad en de IJoevers Almere, IJburg, Huizen, Spakenburg of Markeroog bereiken. Het IJmeer verwordt niet tot een betekenisloze en eindeloos opgedeelde plas maar vormt juist de grote en kraakheldere binnenzee van een nieuwe agglomeratie. Het IJ en het IJmeer zijn het betekenisvolle Blauwe Hart. De kunstwerken van de huidige Oranjesluizen blijven intact voor specifiek watermanagement maar zijn feitelijk continu geopend. Een drempel voorkomt dat de zoutwatertong uit het soms vijftien meter diepe IJ, het IJmeer kan bereiken. De compartimentering van Markermeer en IJ-IJmeer-Gooimeer maakt een peilbeheer mogelijk waarbij het water in principe in westelijke richting (naar IJmuiden) afstroomt en de chloride gehalten in het IJmeer niet toenemen. De brakke polderboezems van Noord-Holland zullen via het (onveranderde peil) Markermeer worden gespoeld. Het IJmeer blijft gevrijwaard van grote waterfluctuaties door opstuwing door wind. Zoals in de hoogtijdagen van de zeventiende eeuw zullen IJ en IJmeer weer bevolkt raken met een Armada van bootjes en sloepen en zullen watertaxi’s en snelle veerboten Amsterdam, Almere, Muiden, Huizen, Bunschoten/Spakenburg en via de Eemsmond Amersfoort verbinden.

De gedroomde stad

Met een zuidexpositie op het IJmeer en een noordelijke oriëntatie op de lagune, vormt de opgespoten plaat van Markeroog de gedroomde nieuwe woonplek voor de regio die gedoemd leek te bouwen in de laatste resten cultuurhistorisch landschap. Markeroog zal zeer wervend worden als expliciet natuur- en watergericht suburbaan milieu. Het oostelijke op Almere-Pampus aansluitende gebied met meanderende geulen, kanalen, kades, bruggen en parken biedt de helft van de woningen een adres aan het water en elke bewoner meerdere ligplaatsen. Deze levendige en karaktervolle nieuwe pool van Almere combineert de beste eigenschappen van Stockholm en de Hollandse watersteden. Het noordwestelijke deel van Markeroog is juist een combinatie van een grid en het Gooi of Brasschaat met een lage dichtheid van bebouwing in vrije verkavelingen. Het totale potentieel van deze geschetste stad is 60.000 woningen waarvan 15.000 in vrije kavels en 45.000 in suburbane stedelijke dichtheid (ca. 45 won/ha). De geïntegreerde werk-met-werk-maken benadering garandeert grondwaardes voor Markeroog van ca. 120 euro/m² . Waarmee zeker is dat betaalbaar wonen hier kan worden gerealiseerd. Op de IJoevers (boven KNSM, de Akzo-locatie, noordelijke IJoevers naar de Coentunnel en Zaanwoud en de Houthavens) zal juist op een hoogstedelijke manier (met een dichtheid van 100 won/ha, zoals het gerealiseerde oostelijk havengebied) het water gevierd

worden. Hier ligt de zekere bouw van ongeveer 40.000 woningen in het verschiep. De voortdurende planning van lokale uitbreidingen en infrastructuur in de groene ruimte en het IJmeer komt daarmee tot een eind. Herontwikkelingslocaties zoals die van de voormalige Kruitfabriek Muiden blijven aantrekkelijk als locaties met een lage dichtheid zonder dure infrastructuur en met een dominant groen karakter. Zo schetst dit plan een perspectief voor 100.000 nieuwe woningen die de Noordvleugel verrijken met nieuwe milieus blijkt te schetsen op basis van een weergaloze waterwereld met open water, wetlands en historische cultuurlandschappen.

Totaal aantal woningen in de polaire waterstad IJmeer

Amsterdam: IJoevers	+35.000
Hhavens 1700	
NDSM 5200	
B-ham 4000	
Shell 2200	
Sumatra (boven KNSM) 2000	
Noordervaart 3000	
Zaanmond, IJoevertas 11000	
Markeroog/Almere	+60.000
Almere pampus 10.000	
Markeroog oost 35.000	
Markeroog west 15.000	
Vechtplassengebied /IJmeer	-12.500
IJburg -9200	
Kruitfabriek (villa's) -600-1400	
Bloemendaler + Gemeenschapspolder	-3500

Netwerkstad en openbaar vervoer

De voorgestelde stedelijke configuratie is ook het product van een uitgekend infrastructuureel plan, met een hoofdrol voor het openbaar vervoer. De enorme investeringen die gedaan zijn voor de Noord-Zuidmetrolijn in Amsterdam krijgen een ongehoorde spin-off wanneer Markeroog, Almere Stad, en later Almere-Hout, ‘om-de-noord’ worden aangesloten op deze lijn. Wonen in Markeroog, boodschappen doen op de Albert Cuijp, werken aan de Zuidas, fietsen in Waterland. Hiertoe zal de Noord-Zuidlijn na Amsterdam Buiksloot worden verlengd langs de N247 naar Broek in Waterland, vanwaar deze lightrail door een traditioneel gebouwde afgezonken tunnel onder Waterland wordt doorgetrokken (3,5 kilometer door de bestaande meren en watergangen) naar Markeroog. Daar gaat de lijn met vier haltes in Oog via Almere-Pampus door naar Almere-CS en later Almere-Hout. Voor het eerst krijgt in Nederland een regionaal metrosysteem een landelijke halte die de bewoners van Amsterdam en Almere het eigentijdse equivalent van Het Kalfje biedt. Met de fiets, de wandelschoenen, de schaatsen en het gezin naar Waterland, de parel

onder de natte veenweidelandschappen. Nieuw is de commerciële kans voor groepsvervoer en prestigieuze watertaxi's over het IJmeer. Praktisch alle locaties van Markeroog zijn over het water verbonden met Amsterdam, IJburg, Muiden, Huizen en verder. In de weekends varen in het IJmeer meer zeilboten dan op de Kaag en in Friesland samen. De rage van spelevaren met luxesloepen en vrolijke bootjes krijgt een impuls. Het varen zal zich verder ontwikkelen tot een waterindustrie met werven, havens, scholen, service- en verkooppunten en dienstverleningen met een bloei van subculturen en tradities.

Autoverkeer

Voor het autoverkeer moet de A1-corridor worden ontknoopt naar bestemmingsverkeer en doorgaand verkeer. De vele afslagen in het Vechtgebied worden verbonden met een provinciale weg, die samen met de A1 in een tunnel onder de Vecht zullen worden gevoerd waardoor het zicht op Muiden aan – en vanaf – de Vecht wordt hersteld. De ontsluiting van Almere voor autoverkeer verbetert hierdoor sterk zonder dat een nieuwe A6/A9 door het IJmeer of Naardermeer noodzakelijk is.

Het grote aantal in- en uitvoegmomenten wordt vervangen door een beperkt aantal wissel- en keuzepunten, waar men zich kan voegen in de stedelijke wegstructuur of kan kiezen voor de doorgaande route. In de Vechtstreek worden de verkeersstromen gescheiden naar bestemming. Het aantal verstoringen wordt hierdoor vermindert. De ontsluiting van Muiden, Weesp en Muiderberg krijgt gestalte via een van de snelweg gescheiden lokale wegstructuur. Uitwisseling met de snelweg vindt plaats bij Diemen, Naarden en Almere-Almeerderzand. De 'Vrije Vecht' wordt niet langer in tweeën gehakt door de autosnelweg, die komt in een aquatunnel. Zo ontstaat het nieuwe 'Zicht op Muiden', meer Vechtlandschap! In Amstelveen wordt het doorgaande verkeer op de A9 in een deels gesloten tunnel geleid. Ten oosten en ten westen van de bebouwde kom liggen wisselpunten, waar het lokale verkeer op de A9 aantakt. De 'Amstelveen Avenue' vervangt de snelweg voor het lokale verkeer. Het wordt een laan van allure die geheel is opgenomen in het weefsel van Amstelveen. Er wordt ruimte teruggegeven, waar plaats is voor nieuwe ontwikkelingen. De barrière van de snelweg maakt plaats voor een brede contactzone. Het doorgaande verkeer kruist met een tunnel de Ouderkerkerplas en knooppunt Holendrecht. Dit garandeert een ongehinderde doorstroming op de A9 en ontlast het knooppunt. In Amsterdam-Zuidoost wordt het lokale verkeer op de wisselpunten ontkoppeld van de A9. De doorgaande route komt in een deels gesloten tunnelbak te liggen. De 'Bijlmer Boulevard' is de opvolger van de Gaasperdammerweg – een riant stadse boulevard, geflankeerd door nieuwe voorzieningen en een enkel bedrijf. Niet langer is de weg een barrière.

Epiloog

Het gedachte-experiment verraaft een fundamentele opvatting over een noodzakelijke transformatie van de Nederlandse planning:

Urgentieverklaring op basis van waarneming

Als uitgangspunt geldt de feitelijke ontwikkeling, de banale werke-

lijkheid van de wereld buiten, en niet het planningsmodel of de ideologie. Op De Nieuwe Kaart van Nederland verpulvert het ommeland van de steden in de Noordvleugel en wordt het IJmeer doorsneden en aangeplempt. Wij trekken de lessen van het Groene Hart. Het water van het IJmeer is troebel, troosteloos en kleinschalig. De Noordvleugel als geheel verliest in relatieve zin aan sociaal-economisch perspectief.

Probleemstelling voor het IJmeergebied

- Economische en sociaal-culturele betekenis Noordvleugel Randstad voor Nederland.
- Polariteit stedelijk Amsterdam – wervend suburbaan Almere-Gooi.
- Betekenis (en bedreiging van) natuur (Natte Hart van Nederland, EHS), recreatie, cultuurhistorie, watersysteem (kwantiteit en kwaliteit).
- Groei met meer woningen en wegen is onvoldoende.

De integrale opgave

- Ieder voor zich werk niet, alle gemeenten bouwen hun eigen ruimte vol, van suboptimale invulling naar integrale (gebieds)ontwikkeling, lessen uit ontwikkelingen Groene Hart. Echte keuzen maken en prioriteiten stellen
- Gebruikmaken van nieuwe inzichten in ontwikkelingsplanologie voor de nieuwe WRO: decentraal wat kan, centraal wat moet. Rijkswisie op essentiële ruimtelijke, cultuurhistorische en economische waarden. Aanwijzen gebied IJmeer als een van de Nationale projecten in te benomen programma Hollands Glorie.
- Rijk beperkt zich tot kaders, regio mag/moet (integrale) uitwerking en invulling ter hand nemen.
- Gebiedsontwikkeling op basis van werk-met-werk-maken, publiek-private samenwerking en waarborg van terugverdiencapaciteit.

Visie op het IJmeergebied

Hoogwaardig en grootschalig water met de polariteit van stad versus nieuw Markeroog.

Technische haalbaarheid

- Ruimtelijk beeld, hoe gaat het er uitzien?
- Wat betekent dit programmatisch, qua verkeer, waterkwaliteit en alle andere facetten?
- Hoe zou je het kunnen realiseren?

Organiseren acceptatie, draagvlak

- Sturende rol rijk op hoofdlijnen, (coördinerend) projectminister; masterplan met veel deelkeuzes, flexibiliteit en fasering, toetsing op zorgvuldigheid (Cie MER, politieke controle, College van Rijksadviseurs) kaders in zogenaamde Green Card voor het IJmeer vastleggen, toetsing door Rijk, fonds voor lightrail
- Regio neemt stokje over via spindoctor met autoriteit en *license to operate*, coördinator IJmeer.
- Participatie private sector in slippaan, voorroevers en plaat en in de realisatie van Markeroog.
- Stopzetten lokale bouwclaims gemeentes IJmeer.
- Prins van Oranje verricht openstelling oude Oranjesluizen.

Essay – De IJ-werken

West-Nederland groeit door. De balans tussen landschap en verstedelijking en tussen ecologie en recreatie komt daarmee nog sterker onder druk te staan dan tot nu toe het geval was. In een te lokale oplossing voor het IJmeer schuilt het gevaar van symptoombestrijding. Om een werkelijk duurzame visie op het studiegebied te kunnen formuleren, moeten we eerst op een hoger schaalniveau naar de Noordvleugel van de Randstad kijken.

Amsterdam, de organisch gegroeide stad met zijn groene longen en rode lobben, staat reikhalzend naar de satellietstad Almere aan de overzijde van het IJmeer te lonken. IJburg is na veel rumoer toch in het water gebouwd en het lijkt bijna onvermijdelijk dat Amsterdam en Almere aan elkaar vastgroeien. De IJ-werken bieden een alternatief dat de eigenheid van beide steden respecteert en een infrastructurele oplossing die ook ruimte geeft aan de ecologische en recreatieve waarden van het IJmeer. De IJ-werken kiezen voor een verstedelijkingsvisie waarbij de woningbouwopgave niet wordt opgelost in en om het IJmeer, maar die gebaseerd is op een tweede ring om Amsterdam die aan de oost- en noordzijde van de Noordvleugel een duurzaam alternatief biedt met zowel ruimte voor woningbouw als voor water, ecologie en een betere ontsluiting van de oostzijde van de Amsterdamse regio.

Vier pijlers van de IJ-werken

De Markerdijk wordt aangelegd: een dijk van Almere-Buiten naar de strekdam van Marken. Met deze Markerdijk worden het Markermeer en het IJmeer van elkaar gescheiden zodat er twee verschillende peilregimes kunnen worden gevoerd. Het Markermeer wordt het expansievat van de Noordvleugel waar grote peilfluctuaties mogelijk zijn ten gevolge van natuurlijke wateroverschotten en -tekorten. Dit kan leiden tot een zeer interessant ecologisch milieu aan de noordzijde van de Markerdijk, waarbij het droogvallen van zandbanken bij het Enkhuizerzand in de zomer voor onverwachte biotopen zal zorgen. Het IJmeer, ten zuiden van de Markerdijk, krijgt een vast peil, gelijk aan het waterpeil van het IJ en de Amsterdamse grachten: -0,40 NAP. De Oranjesluizen kunnen worden geopend waardoor een zeer aantrekkelijk aaneengesloten waternetwerk ontstaat dat de Amsterdamse oriëntatie op het IJmeer herstelt.

De A27 wordt verlengd door Almere-Buiten (over bestaande reserveringen) en over de Markerdijk doorgetrokken naar de N244 aan de oostzijde van Purmerend. De vierbaansweg wordt tussen Marken en Volendam uitgevoerd als tunnel ten behoeve van de scheepvaart naar Marken, Monnickendam en Volendam. Samen met de A9 en de N201 vormt deze nieuwe route een nieuwe ring rond Amsterdam.

Er ontstaat een nieuwe ontwikkelingsas van Utrecht via Almere naar Purmerend (de UAP-as). Steden en grotere dorpen zoals Purmerend, Edam en uiteindelijk ook Alkmaar en Heerhugowaard, krijgen zo een nieuwe ontsluiting vanuit de oostkant, waarmee kansen voor interessante woonmilieus voor de Utrechtse markt worden aangeboord. Deze as ontsluit een groot gebied om woningen te bouwen die in korrel en kwaliteit de Gooise Warande evenaren: op kleine schaal in de Vechtstreek, op grotere schaal in de Flevopolders, de Purmer en de Haarlemmermeer. Almere verstedelijkt naar het water toe. Het Unesco-reservaat Beemster en het Nationale Landschap Waterland blijven ongeschonden, al zal op kleine schaal wel

gebouwd kunnen worden in de korrel van het landschap, vooral ter vervanging van architectonische missers uit het verleden. Een vorm van eerherstel, waarbij oude woonmilieus levendig worden geconsolideerd.

Twee grote woningbouwlocaties komen rond het IJmeer. IJburg wordt afgerond met de wijk PENburg, waarop nog circa 3.000 woningen voor Amsterdam worden gebouwd. Op en langs de IJdijk bij Almere-Poort is ruimte voor 7.000 woningen. Hier zal een compact en hoogstedelijk watermilieu ontstaan. Daarnaast wordt ingezet op uitbreiding in de Noordvleugel van de Randstad langs de UAP-ontwikkelingsas en kleinschalige verstedelijking gekoppeld aan landschapsontwikkeling.

De dijken

De Markerdijk heeft één naviduct voor de beroepsvaart tussen het IJmeer en het Markermeer. Hier gaat het autoverkeer van de A27 onder de sluizen door. De Gouwzee, een kwetsbaar ecologisch en ruimtelijk gebied blijft ongeschonden omdat de verlengde A27 hier door een tunnel gaat. Daardoor behouden de historische vissersstadjes hun open relatie met het Markermeer. Voor tourbussen met bestemming Marken is er een parkeerplaats direct aan de afslag naar de strekdam, vlak voor de tunnelmond. Zo hoeft het zware verkeer naar deze topattractie niet langer door het kwetsbare Waterland. De Oranjesluizen verliezen hun permanente functie en worden alleen gebruikt bij opstuwing en zeer hoog water. De sluizen worden omgevormd tot een stedelijke bijkans industriële woontypologie in de lijn van de silodam aan de Amsterdamse Houthavens. De creatieve klasse kan hier in eigen beheer, met een gedreven ontwikkelaar als ambassadeur, naar hartelust pionieren. Door de compartimentering zijn de opstuwing en golfslag in het IJmeer aanzienlijk kleiner. Bovendien wordt het waterpeil vastgezet op -0,40 NAP, het huidige lage winterpeil. Dijkverzwaringen rondom het IJmeer zijn dus niet nodig. De cultuurhistorische waarde van de Waterlandse dijken en de oude Hollandse kusten bij Muiden kan daardoor behouden blijven. De dijken rondom het Markermeer moeten wel versterkt worden omdat hier het peil in de winter hoger zal zijn. De dijken van de West-Friese kust en Flevoland zijn echter veel robuuster en kunnen versterkt worden zonder verlies van cultuurhistorische waarden.

Spreiding infrastructuur bevordert doorstroming

De combinatie van de nieuwe oeververbinding tussen de A27 en de A6 en de tunnelverbinding A6-A9 creëert een tweede ring rond Amsterdam en bespaart een grote infrastructurele ingreep in het IJmeer en op IJburg. De nieuwe oost-westverbinding spreidt het verkeer voor de noord- en westflank van de Amsterdamse regio van de zuid- en oostbestemmingen. Het plan voorziet in een verdubbeling van de Hollandse Brug. Een uitbreiding van de A6 met een dubbelbaanstracé aan de zuidzijde dat voor de A1 langs de tunnel door de Keverdijkse Polder ingaat. Dit nieuwe tracé biedt een doorgaande stroom voor het verkeer tussen Almere en Amstelveen/Schiphol. Ten noorden van de Hollandse Brug is een traject met verweving naar banen die het lokale niveau, de stadsboulevard van Almere, en de aansluitingen op de A1, Muiden, Diemen en Naarden, scheiden van de doorgaande stroom autoverkeer.

Water als recreatieve drager

Door de verbeterde toegankelijkheid van het Waterpark vanuit Amsterdam en Almere wordt het IJmeer een stedelijke waterpartij, waarbij er geen hinderlijke versnippering optreedt van het Waterpark door infrastructuur. In de waterregio is ruimte voor lokale jachthavens van enige omvang, zoals een uitbreiding van de haven bij Muiden, nabij het KNSF-terrein in een onder water te laten lopen polder, een jachthaven bij Muiderberg, op de overgang naar de Randmeren, alsmede een uitbreiding van de haven bij het Zilverstrand van Almere.

Water als transportmiddel

Door het gelijkschakelen van het waterpeil is de bereikbaarheid over het water sterk verbeterd. Er is behalve recreatief verkeer ook een belangrijke blauwe infrastructuur, waarbij de Flevoferry een nieuwe kans krijgt serieus alternatief voor een nieuwe metrolijn door het IJmeer. Er komen twee vervoerslijnen: er vaart een snelle waterbus naar Almere-Poort (à la de draagvleugelboot naar Velsen), en een langzamere waterbus door de archipel (à la de lijn Hamburg-Elbebuurten of de Avonlijn in Bristol). Deze waterbus vaart vanaf Amsterdam CS naar Huizen en doet een aantal woonbuurten aan: Java-eiland, Zeeburgereiland, Durgerdam, IJburg (twee haltes), en vandaar naar Pampus (facultatief), Muiderberg, Muiden, Almere-Haven en ten slotte eindbestemming Huizen.

Verbetering waterkwaliteit

Aan de Waterlandse zijde wordt een stelsel van vooroevers aangelegd, vergelijkbaar met de Hoekelingsedam die als natuurcompensatie voor IJburg is aangelegd. Ze liggen tussen de 100 en 200 meter uit de oeverlijn van het oude land, nu eens de Oude Zuiderzeedijk, dan weer buitendijs oeverland volgend, zoals de IJdoornpolder. Aan de zijde van Muiderberg en Almere-Pampus worden overstorten gemaakt. Met deze overstorten wordt gebruikgemaakt van de mogelijkheden om kleine polders en droogmakerijen, die landschappelijke eenheden vormen – zoals de Noordpolder ten oosten van Muiden – eenvoudig onder water te laten lopen. Ook komt er een sluis in de Oostvaardersdijk, zodat het drassig plassenmilieu van de Noorderplassen drie keer zo groot kan worden. Aan de Almeerse zijde komen onderwaterdrempels, die ervoor zorgen dat water dat wordt opgestuwd door de noordwestelijke wind wordt getemperd, waarmee troebelheid wordt voorkomen. Ten slotte komen er nog golfbrekers aan de Almeerse zijde, die zelfstandig maar ook in combinatie met waterwoningen kunnen worden uitgevoerd. Tussen Almere-Poort en Pampushout biedt het IJmeer gelegenheid tot woningbouw aan en op het water. Tussen Almere-Poort en Pampushout is de onderwatermorphologie geschikt voor landaanwinning en stedelijke ontwikkeling. Noordelijk van Pampushout is het water te diep om kostenefficiënt te kunnen ontwikkelen.

Herkennen ecologische potenties

De waterkwaliteit van het Waterpark IJmeer wordt sterk verbeterd, waarmee ook ecologische potenties worden verzilverd. In de zomer krijgt recreatie voorrang, in de winter is het een paradijs voor over-

winterende watervogels, zoals kuifeend, tafeleend, pijlstaart, krooneend en diverse ganzensoorten. Door de verbetering van de waterkwaliteit en de differentiatie van milieutypen aan de randen buitengaats neemt het aantal vogels zelfs toe en komen hier mogelijk ook meer zeldzame soorten zoals de witoogend overwinteren.

Wisselende aanpak per oever

De interpretatie van de visie betekent voor de randen van het Waterpark een sterk wisselende aanpak per oever. Drie steekproeven op bijzondere locaties aan de drie oevers levert de volgende beelden. *Muiderzijde: archipel en rurale villa's in de Vechtmond* Op het uitgestrekte IJmeer is het goed en breeduit laveren. Voor de kust tussen Muiderberg en Muiden is het Waterpark vrij ondiep en wordt een archipel van kunstmatige eilanden ontworpen, die spontaan begroeid zullen raken met wilgen, populieren, elzen en essen. In de luwte van deze eilanden kunnen waterrecreanten met zeilboten, motorjachten of kano's verblijven. Als aanleggelegenheid voor dagrecreatie worden interessante speel- en picknickveldjes uitgespaard op de eilanden. Muiden behoudt als watersportstad een vrije en open toegang tot het IJmeer, vrij van kruisingen met infrastructuur.

Achter de oude Zuiderzeedijk wordt een woonmilieu geschapen in de Noordpolder ten oosten van Muiden. Dit gebied wordt een belangrijke overstort en zal behalve permanent open water, dan ook regelmatig een plasdrasmilieu vertonen. In de polder is ruimte voor clusters van rurale villa's. Iedere rurale villa bestaat uit vier geschakelde woningen die worden geplaatst op terpen aan eenvoudige wegen, ontsloten vanaf de dijk. Zo vormen de woningen buurtjes die passen bij de bestaande korrelgrootte langs de Vecht. Iets verder landinwaarts ligt een vergelijkbare landelijke woonbuurt, met het verschil dat dit gebied is ondertunneld om ruimte te maken voor de verbinding tussen de N236 en het knooppunt A1/A6.

Waterlandzijde: duurzame land- en vriendschappen

De vooroevers zijn opgebouwd uit een strakke oever gemaakt van basaltkeien aan de open waterzijde, waartegen zand wordt opgespoeten. Hiervan wordt de toplaag vastgehouden door een fijnmazige mat. De oevers zijn grillig, maar zullen zichzelf vormen en ook 'wandelen'. Tussen de eilanden en de oever is een ondiep bassin, waar kranswieren en fonteinkruid welig kunnen tieren en waar watervogels in alle rust kunnen foerageren en slapen. De vooroevers zijn niet toegankelijk. De langgerekte eilanden hebben het meeste waarde als ze worden beheerd als pioniersvegetatie.

Dit betekent dat elk jaar in januari of februari groepen natuurbeheerders onder leiding van Staatsbosbeheer de vooroevers aflopen en in linie wilgen trekken, met erwtensoepe toe. Dit gezamenlijke ecologische beheer is goed voor de sociale cohesie tussen de oorspronkelijke Waterlanders en de uit de stad trekkende 'nieuwe buitenbewoners'. De vooroevers zijn zodanig gesitueerd dat er op de buitenbochten van de IJsselmeerdijk altijd zichtlijnen zijn op het open water van het IJmeer. Hier zijn panoramapunten in het dijkprofiel opgenomen. *Almeerse zijde: woonmilieus aan de dijk en in de overstorten*

Het noordelijke deel van Almere Pampus wordt een natte variant van het luxueus wonen op de Gooise stuwwal. Het woonmilieu wordt gerealiseerd in een overstort en wordt in ruimtelijke zin opgevat als

een voortzetting van de Lepelaarplassen en de Oostvaardersplassen. Net als in de Noorderplassen is er ruimte voor kleinschalige woningbouwprojecten in de vorm van buurtschappen die ontsloten worden vanaf de Hoge Ring. Deze ring is zowel vanaf de A6 als de verlengde A27 eenvoudig bereikbaar. Middels een nieuw sluisje in de dijk bij de noodhaven zijn alle plassen verbonden met het IJmeer. Wonen, natuur en waterrecreatie vloeien hier samen. Een andere belangrijke ingreep is de verlenging van de Hoge Ring rondom Almere-Poort. Deze vormt de grens tussen de ontspannen buurtschappen in Pampushout en het stedelijke Almere-Poort. De Verlengde Hoge Ring schampt de IJmeerdijk en zorgt voor een optimale ontsluiting van buitendijkse deel van Almere Pampus. Een flauwe helling van het maaiveld vanaf Almere-Poort naar het niveau van de IJmeerdijk zorgt voor een naadloze overgang tussen Poort en Pampus. Aangezien de Hoge Weg hier op polderpeil ligt, kan deze op belangrijke punten makkelijk overkluisd worden, bijvoorbeeld bij de boulevard van het NS-station Almere-Poort en Omniworld naar de nieuwe boulevard langs de Marina. Glooiende landaanwinning, strekdammen en steigers creëren buitendijks een gevarieerd woonmilieu waar het water altijd voelbaar is. Hier kunnen forse stedelijke dichtheden worden gerealiseerd die van Almere Pampus een echte badplaats maken. De uitbreiding van de Marina en de aanlanding van de draagvleugelboot en de veren maken van Almere-Pampus een knooppunt van vervoer over water, op loopafstand van station Almere-Poort. Hier is het eindpunt van de draagvleugelboot vanaf Amsterdam CS, die in de ochtendspits elk kwartier en overdag elk half uur vertrekt. In dit gedeelte van Almere-Poort komt aan het grootste strand van Almere een kustmilieu met casino, uitgaansgelegenheid, hotels en luxe koopwoningen. Bindende factor zijn de waterpleinen, die tussen de strekdammen ontstaan. In de diepere gedeelten van het Waterpark, ten noorden van de Pampushout, vormen drijvende woningen de opmaat naar landelijkheid.

Geen perfect opdrachtgeverschap zonder bestuurlijke slagvaardigheid

In dit plan zijn bij de ontwikkeling van de UAP-as drie provincies betrokken (Flevoland, Noord-Holland en Utrecht), zeven gemeenten (Almere, Purmerend, Marken, Volendam, Amsterdam, Muiden en Utrecht), het rijk en de waterschappen. Zij moeten in een gezamenlijke projectorganisatie hun belangen op elkaar afstemmen. Het project moet worden geleid door een ervaren bestuurder, bijvoorbeeld een voormalig minister of commissaris van de koningin. Hij of zij moet een projectgericht bestuurslichaam samenstellen dat grootschalige regionale opgaven doelmatig kan aanpakken en de bevoegdheid heeft om besluiten te nemen. Het op orde brengen van onder andere het watersysteem en de ecologie vraagt om een krachtig bestuurslichaam dat ontwikkeling en grond in bezit heeft: de IJwerken.

Bij het realiseren van de ecologische en hydrologische opgaven kan dit bestuurslichaam gericht grond uitgeven voor woningbouw waarmee de voorinvesteringen kunnen worden terugverdiend. De succesvolle strategie van de Rijksdienst IJsselmeerpolders (RIJP) laat zien dat dit een effectieve aanpak is. Ook in Engeland is bij grote

stedelijke herstructureringsopgaven goede ervaring opgedaan met een dergelijke werkwijze. Onder leiding van dit bestuur werkt een consortium van gedelegeerde ambtelijke specialisten en externe adviseurs het ontwikkelplan uit tot een masterplan. Hierin moeten in ieder geval de belangrijkste ontwerp- en ontwikkelingskeuzes zijn gemaakt: hoe wordt het watersysteem gerealiseerd, waar en hoe wordt de nieuwe ringweg precies gesitueerd, welke locaties worden bestemd voor woningen, de kosten, opbrengsten en financiële dekking van het totale project, enzovoort. Dit masterplan geeft ook de kaders en budgetten aan voor deelprojecten op lokaal niveau.

Geen perfect opdrachtgeverschap zonder risico

Naast bestuurlijk overwicht is er sterke behoefte aan risico-inbrengers, een bestuurslaag die juist durft los te laten. En vertrouwen schenkt aan pioniers. De eersten moeten worden gezocht in de gemeentelijke overheden. Zij blijven eigenaar en maken weliswaar net als het rijk ook kaders, maar consulteren de markt. De markt adopteert deelprojecten op lokaal niveau. Zo ontstaat een nieuw samenwerkingsverband tussen kostendragers en waardegevers. Ontwikkende marktpartijen zorgen behalve voor ontwerpvaardigheden ook van meet af voor een beheervisie opdat de ontwikkelaar beheerder wordt en er echt duurzame stedenbouwkundige klimaten kunnen ontstaan.

Het realiteitsgehalte van de plannen

Aanpassing van het watersysteem en inpassing van extra infrastructuur in dichtbevolkte gebieden is kostbaar. De IJwerken bevatten ingrepen in het watersysteem en de infrastructuur die lokale problemen oplossen, maar vooral ook een enorme regionale uitstraling hebben. Het idee van compartimentering creëert een beheersbare watermachine voor een groot deel van West-Nederland, vervangt de dijkverzwaringen van de kwetsbare kusten van Waterland en Muiden en levert een aaneengesloten waterpark tussen Amsterdam en Almere op.

Spreiding van infrastructuur genereert een robuust netwerk met eenvoudig inpasbare tracés en knopen. Bovendien worden met de Markerdijk twee vliegen in één klap geslagen. Het is een waterkering én een snelweg. Daarmee worden twee budgetten bij elkaar gebracht en is er meer mogelijk voor minder geld. Zelfs met een naviduct en een tunnel onder de Gouwzee zal dit project goedkoper zijn dan de geplande (rail)verbinding tussen Almere en Amsterdam door het IJmeer, die ook nog ingepast moet worden in IJburg, het probleem van de vaargeul naar Muiden moet oplossen en bijzonder complexe verkeersknooppunten nodig heeft om aan te takken op bestaande netwerken. Bovendien levert de nieuwe infrastructuur van de IJwerken veel meer aantrekkelijke woningbouwlocaties op met een grote ontwikkelingsvrijheid.

De IJwerken laten zien dat met iets meer minder complexe infrastructuur veel meer ontwikkelingsmogelijkheden ontstaan in de Noordvleugel van de Randstad. De IJwerken generen meer financiële ruimte voor ecologie en recreatie zonder dat de ruimtelijke eenheid van het IJmeer verloren gaat.

Colofon

Dit juryrapport is opgesteld in opdracht van het bestuur van de Eo Wijers Stichting en onder supervisie van de vakjury.

Vakjury prijsvraag

Dirk Sijmons (voorzitter) – Rijksadviseur voor het Landschap

Paul Boers – RWS-RIZA

Maarten Hajer – Universiteit van Amsterdam

Albert van Hattum – Drijver & Van Hattum Management bv

Thijs Kramer – gedeputeerde provincie Zeeland

Peter Ruigrok – voormalig lid van de Raad van Bestuur van AM NV

Ada Wildekamp – zelfstandig adviseur

Secretariaat

Henk van Blerck en Kees van Dam (Schokland, Rhenen)

Begeleiding prijsvraagproces

Hans Leeftang

Ronald Löhr

Monique Denters

Rien van den Berg

Jos Lambrechtsen

Frans de Nooij

Dienke van der Werf

Jenneken Berends

Hans Faassen

Tekst

Henk van Blerck en Kees van Dam (Schokland, Rhenen)
met dank aan de secretarissen van de streekjury's

Eindredactie

Maarten Ettema

Foto's

Bureau voor Beeld, Wageningen

Peter van Bolhuis, Pandion luchtfoto's

Flying Camera, Karel Tomeï

Projectteam Ideeënprijsvraag Beerze Reusel

Ontwerp en opmaak

Harry Harsema en Michel Backus, Grafisch Atelier Wageningen

Druk

Drukkerij Modern, Bennekom

Informatie

Eo Wijers Stichting

p/a Provincie Utrecht

secretariaat RSO

Postbus 80300

3508 TH Utrecht

www.eowijers.nl

© copyright Eo Wijers Stichting 2006

‘Ruimte voor realisatie’ is het motto van de zevende Eo Wijersprijsvraag. De Eo Wijersstichting heeft sinds 1985 als doel om het ruimtelijk ontwerpen op bovenlokaal schaalniveau te stimuleren door het aanmoedigen van visionaire planvorming. Na zes prijsvragen was de conclusie helder: het gaat inmiddels goed met het ruimtelijk ontwerpen, maar het gaat slecht met de ruimtelijke kwaliteit van Nederland.

Daarom staat vanaf 2003 het opdrachtgeverschap centraal. Voor de zevende prijsvraag is een aantal ambitieuze besturen benaderd om bij te dragen aan de formulering van de opgave en de jurering van de prijsvraag. Hun inzet brengt de uitvoering van de beste plannen van de wedstrijd een stap dichterbij. De zevende Eo Wijersprijsvraag is kortom niet bedoeld om zwevende ideeën te verzamelen, maar om de realisatie van het bovenlokale ruimtelijk ontwerp van een stevige impuls te voorzien.

Dit rapport is een verslag van de beoordeling van de 34 inzendingen door de jury, onder leiding van de rijksadviseur voor het landschap Dirk Sijmons. De vakjury nomineert twee inzendingen voor de regio langs de Beerze in Midden-Brabant voor een vervolgstap naar realisatie. Verder beveelt de jury twee plannen voor het IJmeer aan als kapstok voor een publiek debat over deze regio. Ook hier moet ruimte voor realisatie worden veroverd.

Juryrapport

Beerze Reusel | IJmeer

...tegen
de stroom in
en met de
stroom mee...

De eerste fase van de zevende prijsvraag van de Eo Wijers Stichting

Eo Wijers

